

Scilla-släktets användningsmöjligheter i Sverige

– med utgångspunkt i ståndort, egenskaper och historia

Lovisa Fogelfors

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur, Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) Alnarp
Landskapsarkitekturprogrammet
2011-05-20

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Område Landskapsarkitektur

Författare:	Lovisa Fogelfors
Titel (sve):	Scilla-släktets användningsmöjligheter i Sverige – med utgångspunkt i ståndort, egenskaper och historia
Titel (eng):	The possible uses of the genus Scilla in Sweden - based on habitat, characteristics and history
Nyckelord (6-10 st):	<i>Scilla</i> , <i>Puschkinia</i> , <i>Chionodoxa</i> , ”de små blå”, vårlök, lökväxt, geofyt
Handledare (SLU/extern):	Anna Jakobsson, Område Landskapsarkitektur, SLU Alnarp
Examinator (SLU/extern):	Cecilia Öxell, Område Landskapsutveckling, SLU Alnarp
Kurstitel:	Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur
Kurskod:	EX0649
Omfattning (hp):	15 hp
Nivå och fördjupning:	G2E
Serienamn:	Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2011
Program/utbildning:	Landskapsarkitektprogrammet

Framsidas bild:

Samplantering av *Scilla*, *Puschkinia*, perenner och buskar i rabatt i Göteborgs botaniska trädgård. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-20)

Innehållsförteckning

Sammandrag			
Abstract			
Förord			
	Sidnummer		
1. Inledning	6		
Bakgrund	6		
Mål och Syfte	6		
Frågeställningar	7		
Material och Metod	7		
Avgränsningar	8		
2. De små, blå vårlökarna	9		
Introduktion	9		
<i>Chionodoxa</i>	11		
<i>Puschkinia</i>	12		
<i>Scilla</i> – släktets arter och användningsområden	14		
<i>Scilla x allenii</i>	16		
<i>Scilla amoena</i>	18		
<i>Scilla bifolia</i>	20		
<i>Scilla forbesii</i>	22		
<i>Scilla lilio-hyacinthus</i>	24		
<i>Scilla litardierei</i>	26		
<i>Scilla lochiaie</i>	28		
<i>Scilla luciliae</i>	29		
<i>Scilla mischtschenkoana</i>	31		
<i>Scilla puschkinioides</i>	33		
		<i>Scilla rosenii</i>	34
		<i>Scilla sardensis</i>	35
		<i>Scilla siberica</i>	37
		<i>Scilla verna</i>	39
		<i>Scilla winogradowii</i>	40
		<i>Scilla</i> -tabeller	41
		Ståndort och egenskaper för arter och sorter	41
		Utbud av arter och sorter idag	43
		3. Avslutande diskussion och reflektion	45
		Avslutning	48
		4. Referenser	49
		Otryckta källor	49
		Arkiv	49
		Muntliga källor	49
		Elektroniska källor/Internet	49
		Tryckta källor	50

Sammandrag

Denna uppsats undersöker huvudfrågeställningen ”Hur kan de små, blå vårlöksläktena *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla* användas i svenska utemiljöer, med huvudfokus på *Scilla*-släktet?” Detta undersöks genom att svara på fyra underfrågeställningar: vilka av *Scilla*-arterna är härdiga i Sverige? Vilka är deras egenskaper och ståndorter? Hur ser deras användningshistoria ut? Vad är kommersiellt tillgängligt idag? Målet med arbetet har varit att göra en kartläggning över härdiga och tillgängliga *Scilla*-arter, deras egenskaper, användningsområden och historia. Syftet är att skapa ett verktyg i arbetet med geofyter i olika utemiljöer i Sverige, samt bidra till diskussionen kring nya användningsområden för lökväxter som *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla*.

Frågeställningarna besvaras genom litteraturstudier och samtal med kunniga personer inom områdena. En undersökning och kartläggning av de *Scilla*-arter som är härdiga i Sverige samt kommersiellt tillgängliga kommer först att presenteras, där uppgifter om arternas utseende, egenskaper, ståndorter, sorter och historiska användning kommer hittas. Utifrån det har det sedan förts en diskussion kring samtliga frågeställningar, dagens användning samt möjliga användningsområden.

De slutsatser som har dragits i uppsatsen är att det idag finns 15 stycken härdiga och kommersiellt tillgängliga *Scilla*-arter för svenskt klimat. Dessa arter kan delas in i två grupper, en för halvskuggiga och friska lägen och en för soliga och torra lägen, men deras egenskaper är olika varandra så de skulle kunna användas i många olika sammanhang. Historiskt sett så har arterna används i princip som de görs idag, skillnaden ligger i vilka arter som är populära.

Abstract

This study investigates the main question “How can the small, blue spring bulb genera *Chionodoxa*, *Puschkinia* and *Scilla* be used in Swedish outdoor settings, with main focus on the genus *Scilla*?” This is done by answering four sub-questions: Which of these *Scilla*-species are hardy in Sweden? Which are their characteristics and habitats? What does their history of application look like? What is commercially available today? The aim of the work has been to make a survey of hardy and available *Scilla*-species, their characteristics, field of application and history. The purpose is to create a tool in the work with geophytes in different outdoor settings in Sweden, and to contribute to the discussion of new fields of application for bulb plants, such as *Chionodoxa*, *Puschkinia* and *Scilla*.

The questions are answered through literature studies and discussions with knowledgeable persons in the field. First, an investigation and a survey of *Scilla*-species hardy and commercially available in Sweden, will be presented, where information of appearance, characteristics, habitats, varieties and historical and present application of the species will be found. With this background, a discussion around all the questions, today’s use and also new fields of application, has been carried through.

The conclusions made from this study, are that there are today 15 *Scilla*-species commercially available and hardy for the Swedish climate. These species can be divided into two groups, one group for half-shady and semi-humid locations, as well as one for sunny and dry locations, but their characteristics are so different so they could be used in many different settings. Historically, the species have been used in principle as they are today; the difference lies in which species that is popular.

Förord

Forskaren och växtkännaren Kenneth Lorentzon var kursansvarig i kursen *Vegetationsbyggnad och växtkänndom* på landskapsarkitekturprogrammet vid SLU i Alnarp. Han var där så inspirerande att jag frågade om han ville bli min handledare för kandidatexamensarbetet och det ville han. Dock blev inte Kenneth Lorentzon min handledare till slut, men han gav mig inspiration till att skriva om små, blå vårlökar, vilket jag uppskattar oerhört. Små, blå vårlökar som *Scilla* har jag upptäckt är fantastiska. De kan användas på så många olika platser, på så många olika sätt och de är härdiga i stora delar av hela landet. De skulle alltså kunna vara de bästa lökarna för svenskt klimat och borde då användas i mycket större utsträckning än vad de gör idag, vilket jag nu ska visa dig i den här uppsatsen.

Jag vill tacka alla som hjälpt mig, tagit sig tid, visat sitt intresse och underlättat mitt arbete på alla sätt och vis, det har vart ett nöje att bara träffa er! Min handledare Anna Jakobsson vill jag tacka för hennes stöd och idéer, Kenneth Lorentzon för hans hjälp, uppmuntran, den tid han lagt på mig och för han trott på mig, Henrik Zetterlund för hans stora kunskap och tid, Karin Persson för hennes bok och intresse, Leif Andersson för att han är fantastisk på alla växter i Alnarpsparken, Mona Wembling för hennes svar på dagens användning av *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla*, Svengunnar Ryman för hans hjälp med sitt kunnande om den historiska introduktionen av arter och historiska namn, Botanicus för att jag fick tillstånd att använda deras bilder och Alnarpsbiblioteket som hjälpt mig plocka fram alla historiska plantskolekataloger. Tack!

Alnarp
2011-05-20
Lovisa Fogelfors

1. Inledning

Bakgrund

Kunskapen om växtmaterial är ett av landskapsarkitektens viktigaste verktyg och den stora skillnaden mellan oss och andra arkitekter. Dock har kursdelen om geofyter¹ fallit bort ur utbildningen under de sista åren och då även till viss del kunskapen om lökväxter i yrkesutförandet. Men eftersom jag har ett stort intresse för växtmaterial så utgör detta arbete därför en chans att ta igen den missade kunskapen. Under perioden för skrivandet har det dessutom varit vår och vad är då ultimat, om inte att skriva om vårlökar?

Först hade jag tänkt skriva om hur ”de små blå” kunde användas, alltså bland annat sippor (*Anemone*), vårstjärnor (*Chionodoxa*), hyacinter (*Hyacinthus*), våriris (*Iris reticulata*), pärlhyacinter (*Muscari*), porslinshyacinter (*Puschkinia*) och blåstjärnor (*Scilla*), men jag valde tillslut att skriva mer ingående om de små, blå löksläktena *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla*, som alla är mycket nära släkt. Ett skäl till valet av just dessa är att det inte skrivits något utförligare arbete om dem tidigare, speciellt inte för svenska förhållanden.

Jag ville undersöka hur man skulle kunna använda dessa vårlökar i större utsträckning i utemiljöer än vad som görs idag. Den vanligaste använda och den de flesta först tänker på, är *Scilla siberica*, men det finns egentligen väldigt många fler arter. Undersökningen ville jag

¹ Geofyt är samlingsnamnet för de växter som lagrar sin närig samt har sina invintringsknoppar belägna under marken i lökar, stamknölar, knölar eller rhizom (Nationalencyklopedin [online] sökord: geofyt).

göra genom att kartlägga arters och sorters olika egenskaper. Jag undersökte då ståndort² vilket skulle visa i vilka miljöer de kunde växa i, spridningssätt och spridningsförmåga som skulle visa i vilket sammanhang de kunde passa in i, utseende på blommor och blad som ger olika uttryck vid användandet, deras höjd, hårdighet och blomningstidpunkt samt hur lång tid det tar för bladen att vissna ned, vilket också är viktigt när man väljer sammanhang för dessa vårlökar. Jag ville även undersöka när arterna och sorterna introducerades i Sverige, hur de användes då samt hur de används idag, för att hitta alternativa sätt för användning i framtiden. Till slut ville jag även undersöka utbudet i Sverige idag, för att se vad som egentligen fanns ute på marknaden och hur kommersiellt tillgängligt det var för privatpersoner, företag och kommuner. Detta skulle sedan kunna användas i en diskussion kring nya användningsmöjligheter för lökväxter som *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla*.

Mål och Syfte

Målet med uppsatsen är att göra en kartläggning av de *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla*-arter som är härdiga i Sverige samt kommersiellt tillgängliga, med huvudfokus på *Scilla*-släktet, deras egenskaper, användningsområden och historia. Syftet med det är att skapa ett verktyg i arbetet med geofyter i olika utemiljöer, samt bidra till diskussionen kring nya användningsområden för lökväxter som *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla*.

² Ståndort är ett ord för växters biotop, där de trivs att växa (Nationalencyklopedin [online] sökord: ståndort).

Uppsatsen riktar sig till studenter och yrkesverksamma inom landskap och trädgård i Sverige, samt till en intresserad allmänhet.

Frågeställningar

Huvudfrågeställningen för uppsatsen är: Hur kan de små, blå vårlökssläktena *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla* användas i svenska utemiljöer, med huvudfokus på *Scilla*-släktet? Underfrågeställningarna är: Vilka arter är härdiga i Sverige? Vilka är deras egenskaper och ståndorter? Hur ser deras användningshistoria ut? Vad är kommersiellt tillgängligt idag?

Frågeställningarna ska jag svara på genom att undersöka och kartlägga de arter som är härdiga i Sverige samt kommersiellt tillgängliga. Jag ska genom litteraturstudier och muntliga källor studera arternas utseende, egenskaper, ståndorter och sorter, hur de användes historiskt och hur de används idag. Utifrån det ska jag föra en diskussion över hur arterna eventuellt skulle kunna användas i framtiden.

Material och metod

Mitt undersökningsarbete bygger främst på litteraturstudier, men även muntliga samtal och e-postkorrespondens med specialister inom områdena, för att få en så samlad bild som möjligt. Litteraturen har varit trädgårdslitteratur från 1800-talets andra hälft fram till idag, internationella och svenska botaniska uppslagsverk, floror samt artiklar i svenska och engelska trädgårdsmagasin för att få en djup och bred insikt i både egenskaper, historia och användningsmöjligheter. De muntliga källorna har varit Kenneth Lorentzon som är trädgårdsingenjör och forskare vid SLU i Alnarp, Henrik Zetterlund som är

intendent vid Göteborgs botaniska trädgård, Karin Persson som är hortonom och projektledare för lök- och knöluppropet vid Programmet för odlad mångfald (POM) och Leif Andersson som är försöks-tekniker vid SLU Alnarp. E-postkorrespondens har förts med Svengunnar Ryman som är museiintendent vid Evolutionsmuseet Botanik på Uppsala universitet, Helena Persson som är intendent vid Lunds botaniska trädgård samt Mona Wembling som är yrkesverksam landskapsarkitekt och arbetar mycket med lökväxter i offentliga samt privata miljöer.

Undersökningsarbetet bygger även på arkivundersökningar av historiska svenska plantskolekataloger, samt holländska och svenska lök-leverantörers och återförsäljares hemsidor för att se det historiska utbudet, dagens utbud samt när arter och sorter möjligen introducerades i Sverige. De historiska plantskolekataloger jag undersökt är *Alnarpsträdgårdar* 1862-1971, *Bergianska trädgården* i Stockholm 1891-1975, *Daehnfeldts blomsterlökar* i Helsingborg 1947-1956, *Göteborgs fröhandel blomsterlökar* 1932-1962, *Hammenhögs blomsterlök* 1946-1952 och *Weibulls blomsterlök* 1937-1950. Dessa utgör samtliga historiska plantskolekataloger från respektive plantskola som Alnarpsbiblioteket har. I en fortsatt studie skulle även kataloger på UB i Lund eller på KB i Stockholm kunna undersökas, men i detta arbete har endast Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger använts.

De svenska och latinska namn jag använder på släkten, arter och sorter samt deras naturliga utbredning är hämtade från Svensk kulturväxtdatabas (SKUD), som är en svensk referensdatabas för dem som arbetar med kulturväxter, samt World Checklist of Selected

Plant Families: Royal Botanic Gardens at Kew (WCSP), som är en internationell databas med de nu gällande vetenskapliga växtnamnen. Den detaljerade informationen om de enskilda botanikerna är hämtad från Harvard University Herbaria (HUH) [online].

Jag har även gjort besök i Göteborgs botaniska trädgård med guidning av intendenten Henrik Zetterlund, eftersom de har en av världens förnämsta samlingar av vildinsamlade lök- och knölväxter, Uppsala botaniska trädgård för att Olof Rudbeck den äldre införde ett flertal av *Scilla*-arterna dit i mitten av 1600-talet, samt Alnarpsparken med guidning av försökstekniker Leif Andersson för att undersöka vilka arter som fanns i min närmiljö, på mitt campus. Besöken gjordes för att samla information och bilder till uppsatsen samt för att se alla arter i verkligheten, vilket ger en känsla över hur de uppfattas och skulle kunna användas.

Den största svårigheten i mitt undersökningsarbete har varit de latinska namnen som har ändrats fram och tillbaka genom historien och skapat total förvirring, speciellt arterna i släktet *Chionodoxa*, men även *Scilla*, då ett flertal arter har brutits ut och skapat egna släkten ena stunden, för i nästa stund vara inkluderade i *Scilla* igen. Henrik Zetterlund, som har en stor erfarenhet på området, hjälpte mig med att reda ut släktskapen och välja ut arter som var relevanta att skriva om för svenska förhållanden. Ytterligare en svårighet har varit att finna introduktionsåren för arter i Sverige. Svengunnar Ryman hjälpte mig med de historiska årtalen via e-postkorrespondens samt med boken *Hortus Rudbeckianus, Symbolae Botanicae Upsalienses* (2007) av honom själv och Karin Martinsson, även Johan Langes *Kulturväxternas införselshistoria i Danmark* (1999) har stude-

rats. För de något yngre arterna har historiska plantskolekataloger använts samt The Royal Horticulture Society (RHS).

Det jag först skriver om i uppsatsen är bred information om släktena *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla*. Sedan följer en kartläggning av de *Scilla*-arter som är härdiga i Sverige samt kommersiellt tillgängliga. Jag kommer att beskriva var de växer naturligt, hur de växer, när de blommar, på vilket sätt, hur de vissnar och hur de sprider sig. Dessutom tänker jag göra ett försök till att dokumentera och diskutera när de olika arterna och sorterna började användas, kom till Sverige och hur de användes då. Sist tänker jag föra en diskussion över mina frågeställningar samt hur användningen av arterna set ut idag och framtida användningsmöjligheter.

Avgränsningar

Släktet *Chionodoxa* är, enligt SKUD och WCSP, numera inkluderad i släktet *Scilla*. *Puschkinia*, som bara har två arter i sitt släkte, är mycket nära släkt med *Scilla*, därför kändes dessa tre släkten som en naturlig avgränsning av arbetet. De avgränsningar som sedan gjorts är att de arter och sorter som dokumenterats i arbetet behövde vara härdiga i Sverige samt kommersiellt tillgängliga. För att undersöka den kommersiella tillgängligheten har jag begränsat mig till nio olika lökhandelsrepresentanter (tabell 2).

Gällande de vetenskapliga namnen så valde jag att utgå från SKUD, Svensk kulturväxtdata bas samt WCSP, World Checklist of Selected Plant Families. Så även för arternas uppdelning, namngivning och naturliga utbredning.

2. De små, blå vårlökarna

Introduktion

Släkterna *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla* är tre släkten inom familjen *Asparagaceae* och underfamiljen *Scilloideae*. Familjen har under de senaste årtiondena undersökts med DNA-forskning och genomgått en stor förändring. Från att tidigare ingått i familjen *Liliaceae* (Mathew, 1973, sid. 56 och 195), en väldigt stor familj som senare kom att splittras upp till flera mindre familjer, bland annat *Hyacinthaceae* där då *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla* ingick (Månsson, 2000, sid. 46 och 156), till att återigen slås ihop i en stor familj *Asparagaceae* (SKUD [online] sökord: *Asparagaceae*), för att 2009 delas in i underfamiljen *Scilloideae* tillsammans med bland annat släkterna *Bellevalia*, *Brimeura*, *Drimia*, *Hyacinthoides*, *Hyacinthus*, *Ledebouria*, *Muscari* och *Ornithogalum* (Chase, Mark W. et al, 2009). Underfamiljen *Scilloideae* eller forna familjen *Hyacinthaceae* har släkten som kommer ifrån Nordamerika, Eurasien och Afrika (fig.1). De kännetecknas genom att arterna i släkterna är fleråriga och örtartade lökväxter med upprätta, ogrenade och bladlösa stjälkar. Bladen kommer främst upp från basen och är linjära. Blommorna sitter oftast i klasar eller kvast och har sex kronblad och ståndare, ett översittande fruktämne med tre kamrar och ett enkelt märke. Fröna är med eller utan bihang, elaiosom, som är en olje- och proteinrik del på fröet och äts av myror som på så sätt hjälper till att sprida dem (Den virtuella floran [online] sökord: *Hyacinthaceae*).

Släktförhållandena mellan arterna i *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla* är minst lika komplicerade och har också under de senaste

årtiondena genomgått en stor förändring. Till *Chionodoxa* räknades förut åtta arter men som nu istället räknas till *Scilla*, däribland de som numera heter *Scilla forbesii*, *S. lochia*, *S. luciliae* och *S. sardensis* (SKUD och WCSP [online] sökord: *Scilla*), vilket den österrikiske botanikern Franz Speta förklarade skälen till 1971 då han gav ut sin avhandling över *Scilla*-släktets taxonomi (SKUD och WCSP [online] sökord: *Scilla*). På WCSP hänvisar de till Spetas avhandling: *Speta, Oesterr. Bot. Z. 119: 14* (1971) och i den framkommer det mycket riktigt att Speta kommit fram till att *Chionodoxa* borde föras till *Scilla* då han studerat deras DNA (Speta, 1971, sid. 6). Arterna inom det forna *Chionodoxa* släktet har även de bytt namn ett flertal gånger, och då även med varandra. Så att leta efter dem i historiskt material är komplicerat, då det är svårt att veta vilken art som egentligen beskrivs (Persson, 2010, sid. 27).

Puschkinia har bara haft en ensam art i sitt släkte, *Puschkinia scilloides*, som är så lik *Scilla* så att den har namngetts till *scilloides* som betyder *Scilla*-liknande (Den virtuella floran [online] sökord: *Puschkinia scilloides*). Men släktet har alldeles nyligen fått tillökning av en ny art, *P. peshmenii* (WCSP, [online] sökord: *Puschkinia*).

Scilla är ett släkte med ca 100 arter i Europa, Afrika, västra och centrala Asien, skriver Sven Gréen i *Det bästas stora trädgårdslexikon* 1984. Brian Mathew skriver dock i *The smaller bulbs* från 1987 att flera sydafrikanska arter i släktet *Scilla* har förts över till släktet *Ledebouria*, samt att klockhyacinterna räknas till *Hyacintoides*, vilket också SKUD och WCSP anser (SKUD och WCSP, [online] sökord: *Scilla*). Vissa botaniker, så som Speta, hävdar även hela det kvarstående *Scilla*-släktet ska delas upp i ett antal småsläkten, så som *Cho-*

uardia, *Fessia*, *Othocallis*, *Prospero* och *Tractema* (Speta, 1998, sid. 1). Så antalet arter i *Scilla*-släktet är inte helt glasklart. De jag har valt att undersöka är dock bara de som är härdiga i Sverige, samt kommersiellt tillgängliga, vilka visas sammanfattade i *Scilla*-tabellerna (tabell 1 & 2). Vad dessa arter har gemensamt är att de

alla kommer från högt belägna växtplatser, så som bergssluttningar eller alpina ängar (fig.1) vilket gör dem fullt härdiga i stora delar av Sverige (Mathew, 1987, sid. 25). Namnen på arterna är som jag nämnt tidigare de namn som SKUD och WCSP går efter.

Figur 1. Karta över geofytisläkternas hemtrakter, gjord av Henrik Zetterlund. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-20, Göteborgs botaniska trädgård)

Chionodoxa - vårstjärnesläktet

Utseende och egenskaper: *Chionodoxa*, har som jag tidigare sagt, börjat räknas till *Scilla*-släktet, men det finns vissa synbara skillnader mellan dem. Det som skiljer vårstjärnor (som tidigare hette *Chionodoxa*) från blåstjärnor (*Scilla*) är att vårstjärnorna har breda, korta ståndare som sitter tätt och bildar ett kort rör. Deras blommor är större och utåt- eller uppåtriktade samt med ett ljusare centrum (fig.2), medan blåstjärnorna har fria ståndare och ofta något nickande mindre blommor (Mathew, 1987, sid. 25). Dock kan de bilda hybrider mellan varandra (Mathew, 1987, sid. 27) vilket enligt det biologiska artbegreppet inte ska gå mellan två olika släkten (Nationalencyklopedin [online] sökord: art). Vissa forskare väljer att fortsätta sära på *Scilla* och *Chionodoxa* på grund av kommunikationsunderlättande syften, eftersom man lätt ser skillnad på dem (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 5), men jag har valt att gå efter SKUDs rekommendationer och slagit ihop dem.

Historia: Släktet *Chionodoxa* namngavs 1844 av den schweiziske botanisten Pierre Edmond Boissier som levde mellan 1810-1885 (SKUD [online] sökord: *Chionodoxa*). *Chionodoxa* är grekiska och *Chion* betyder snö, *-o-* är en bindevokal och *doxa* betyder sken eller ljus (Corneliuson, 1997, sid. 152). Snösken skulle alltså en direkt översättning kunna bli, vilket inte är helt tokigt då ett annat svenskt namn för släktet är snöstjärna och deras engelska namn är Glory of the snow (SKUD [online] sökord: *Chionodoxa*). Skälet till namnet är att arterna i gamla släktet *Chionodoxa* har sitt ursprung i bergen på Kreta och i västra Turkiet, där de blommar tidigt mellan de smältande snödrivorna på hög höjd (Bryan, 1989, sid. 118).

Figur 2. *Scilla forbesii* med sina vita ögon och tätt sittandes, korta ståndare. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-15, Alnarp)

Puschkinia – porslinshyacintsläktet

I släktet *Puschkinia* har det länge bara funnits en art, *Puschkinia scilloides*, men 2007 fick släktet en ny art *Puschkinia peshmenii* (WCSP [online] sökord: *Puschkinia*). De tillhör familjen sparrisväxter, *Asparagaceae* precis som *Scilla* och *Chionodoxa* eftersom de är väldigt nära släkt. Detta kan man lätt se när man jämför *Puschkinia scilloides* med *Scilla mischtschenkoana* eller *Scilla puschkinoides* som är oerhört lika varandra vid första anblicken, *Puschkinia* har dock sammanvuxna ståndare till en inre flikig krona och betydligt fler blommor per stjälk (Persson, 2010, sid. 49).

Historia: *Puschkinia* och *P. scilloides* namngavs 1805 av den ryske botanisten Johannes M. F. Adams som levde mellan 1780-1838 (SKUD [online] sökord: *Puschkinia*, & HUH [online] sökord: Johannes M.F. Adams). Släktnamnet *Puschkinia* hedrar den ryske botanisten Apollon A. Mussin-Puschkin (1760-1805) som funnit porslinshyacinten i Georgien. Artnamnet *scilloides* betyder att den är *Scilla*-liknande (Den virtuella floran, sökord: *Puschkinia scilloides*). 2007 namngavs en ny art i släktet, *P. peshmenii* av botanisterna Martyn Rix (1943-) och Brian Mathew (1936-). Den hittades i Turkiet och har gröna blommor, artikeln publicerades i *Curtis's Botanical Magazine*, årg. 24, sid. 54–57, februari 2007 (WCSP [online] sökord: *Puschkinia peshmenii*).

Utseende och egenskaper: *Puschkinia scilloides* är ursprungligen från sydöstra Turkiet, Libanon, norra Irak, nordvästra Iran och Kaukasus (SKUD [online] sökord: *Puschkinia scilloides*) där den växer i bergen på höglänta ängsmarker. Den blir 10-15 cm hög och bär upp till 20 klocklika, 1 cm breda blommor. Blommorna är ljusblå till vita

med en mörkblå linje på varje kronblad i en tät, toppställd klase. Bladen är oftast två, men ibland upp till fem, gröna och långsmala med båtlika spetsar (Hodge, 2005, sid. 112). Den blommar i mars-april och sprider sig med frö och sidolök, men är inte mattbildande som *Scilla siberica* (Mossberg, 2006, sid. 693).

Sorter: Det finns två sorter av *Puschkinia scilloides*: 'Alba' (fig.3) som är en helt vit sort och 'Aragat's Gem' (fig.4) som är en insamling från Aragatberget i Armenien och har större blommor samt tätare klase (Botanicus [online] 2011-04-28). Idag finns arten *Puschkinia scilloides* att köpa hos de flesta lökhandlare. *P. scilloides* 'Alba' är även den relativt vanlig, men *P. scilloides* 'Aragat's Gem' har jag bara sett hos Botanicus (Online, 2011-04-28).

Figur 3. *Puschkinia scilloides* 'Alba', den helt vita sorten. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

Figur 4. *Puschkinia scilliodes* 'Aragat's Gem', insamlad på Aragatbergen i Armenien och har större blommor och tätare klase än arten. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

Ståndort: *Puschkinia scilliodes* föredrar sol till halvsugga på en sandig, väl-dränerad och varm växtplats med mullrik jord (Mossberg, 2006, sid. 693). Härdig i zon I-IV.

Figur 5. *Puschkinia scilliodes* och *Puschkinia scilliodes* 'Alba' tillsammans med *Scilla* i en vårlöksrabatt på en liten kulle i Göteborgs botaniska trädgård. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-20)

Användning: Geoff Hodge skriver i *Bulbs* (2005, sid. 112) att *Puschkinia scilloides* passar mycket bra att använda i stenpartier där det är väl-dränerat och soligt till lätt skugga och lökarna kan torka under sommaren. Han tycker även att de utgör en utmärkt kantplantering till rabatter då de inte sprider sig så vidsträckt med frö utan istället bildar klumpar av blommor med hjälp av sidolökar. De kan också naturaliseras i kort gräs, samt under träd och buskar om de får tillräckligt med solljus, planteras i stora perennrabatter som en våraspekt (fig.5) eller planteras i krukor (Hodge, 2005, sid. 112).

Scilla - blåstjärnesläktet

Utseende: Arterna i släktet *Scilla*, har stjärnformade eller klocklika, relativt små, sextaliga blommor i olika nyanser av blått till lila, men även vita och rosa sorter förekommer. Blommorna är samlade i toppställda klasar eller kvastar på 10-20 cm höga bladlösa stänglar. Stödbladen är korta eller saknas helt. Bladen är basala och oftast långsmala och klart gröna, ibland med inslag av en rödaktig ton (Als, 1998, sid. 191). De har sex ståndare, ett stift, frukten är en trerummig kapsel. Fröna är små, svarta, runda och har ett vitt bihang (elaiosom) som är en olje- och proteinrik del på fröet och äts av myror som på så sätt hjälper till att sprida dem (den virtuella floran [online] sökord: *Scilla*). För en sammanfattning och jämförelse över alla arter och sorter se *Scilla*-tabellerna (tabell 1 & 2).

Ståndort: Enligt Brian Mathew (1997, sid. 140) kan *Scilla*-släktet delas upp i två grupper av arter, en som föredrar halvskugga och fuktighetshållande humusrik jord och en grupp som föredrar sol och vill torka ut under sommaren. I den första gruppen finner vi *S. amoena*, *S. bifolia*, *S. lilio-hyacinthus*, *S. mischtschenkoana*, *S. rosenii* och *S. siberica*. I den andra finner vi *S. litardeirei*, *S. puschkinoides* och *S. verna*.

Historia: Släktet *Scilla* fick sitt namn av Carl von Linné (1707-1778). Tidigare kallades släktet för *Stellaris*, *Stellata* eller *Stellatus*, vilket betyder stjärnlik på svenska (Martinsson & Ryman, 2007, sid. 133). År 1753 beskrev Linné *Scilla*-släktet i sin bok *Systema Naturae*, men namnet *Scilla* var inte nytt, utan användes redan på en annan lökväxt, sjölöken, som Linné ansåg att blåstjärnorna var släkt med. Sjölöken hade hetat *Scilla* ända sedan den grekiske skalden

Teognis 500 f. Kr. hade talat om den (Lid, 1974, sid.769). Det är inte klarlagt var de gamla grekerna fått namnet ifrån skriver Jens Corneliuson i *Växternas namn - vetenskapliga växtnamns etymologi* (1997, sid. 488), men Peter Knippels skriver att *Scilla* betyder ”att skada” (1999, sid. 82). Detta skulle kunna stämma då det står i *Svensk uppslagsbok* 1955 att sjölöken var en medicinalväxt hos de forntida egyptierna. Den stora löken innehöll en giftig saft som skulle ha samma egenskaper som hjärtsviktsmedicin i små doser. Sjölöken användes senare av både romare och greker som råttgift, som då kallade den vid namnet *Scilla*. Ämnet scillirosid, som är det mest aktiva av de giftiga ämnena i växten, har även använts i modern tid som insekticid³ (*Svensk uppslagsbok*, 1955, [online] sökord: *Scilla*).

Linné gav sjölöken namnet *Scilla maritima*, men idag heter den *Drimia maritima* efter att den brittiske botanisten William Thomas Stearn (1911-2001) förde över den till sjölokssläktet *Drimia* år 1978 (SKUD, [online] sökord: *Drimia maritima*). Detta betyder alltså att dagens *Scilla*-släkte (blåstjärnesläktet), som jag har undersökt, inte berör sjölöken mer än just den här historien samt att de tillhör samma familj, *Asparagaceae*.

³ Insekticid är ett medel för kemiskbekämpning av insekter (Nationalencyklopedin, [online] sökord: insekticider).

I boken *Indelning i Örtriket* från 1777, som är en svensk översättning av 13:e upplagans del växtriket utav Linnés *Systema Naturae*, står det såhär om *Scilla*:

”Kronan har 6 widöpna blan, och falla af: Dess strängar hel släta.” (Carl von Linné, 1777, sid. 46)

Detta tolkar jag till: kronan har 6 vidöppna kalkblad⁴ som faller av när den blommat över och att ståndarsträngarna⁵ är helt släta.

Dagens komplexa läge: Ett antal av dagens botaniker, däribland Speta (1998, sid. 1), vill dela upp *Scilla*-släktet i flera olika släkter, eftersom nya vetenskapliga studier med hjälp av DNA-sekvensering visar att det släkte vi idag känner som *Scilla* verkar ha flera evolutionära ursprung. Speta vill att varje sammanhållen grupp blir ett separat släkte, även om skillnaderna mellan släktena kan verka liten är det enda de alla har gemensamt den blåaktiga färgen och de stjärnformade blommorna, som kan vara en primitiv egenskap. Detta skulle resultera i dessa släkter enligt Speta (1998, sid. 1): Förutom två arter från Zimbabwe som verkar vara de mest ursprungliga scillorna, har släktet delats upp i två geografiska grupper: 1. De arter som kommer från Afrika söder om Sahara samt Indien, 2. De arter som kommer från Nordafrika, Europa och Asien.

⁴ Kalkblad är ett enkelt blomhülle med likfärgade kronblad som bildar blomman och skyddar ståndare och pistill, de kan vara sammanväxta eller fria (Nationalencyklopedin [online] sökord: kalkblad).

⁵ Innanför kalkbladen sitter ståndarna runt om pistillen, ståndarna består av en lång och smal del som heter ståndarsträng och ytters på denna sitter ståndarknappen som producerar pollen (Nationalencyklopedin [online] sökord: ståndarsträng).

I den första gruppen (1), med arter som kommer ifrån Afrika söder om Sahara samt Indien, har tre släkter utnämnts av Speta, *Schizocarphus*, *Spetaea* och *Merwillia*.

I den andra gruppen (2), med arter ifrån Nordafrika, Europa och Asien, har släktena delats in i fyra olika geografiska släktgrupper (Pacific bulb society, [online] sökord: *Scilla*), här kallade a, b, c och d:

Det mest primitiva släktet i gruppen, *Barnardia* har sin egen släktgrupp (a). Nästa släktgrupp (b), har släkten som ursprungligen kommer från västra Medelhavet, *Oncostema*, *Tractema* (som bland annat innefattar *Scilla verna* och *Scilla lilio-hyacinthus*) och *Autonoe*. Den tredje släktgruppen (c), som också inkluderar *Puschkinia*, har släkten som ursprungligen kommer från Mellanöstern, *Prospero*, *Othocallis* (som bland annat innefattar *Scilla siberica*, *Scilla mischtschenkoana* och *Scilla rosenii*), *Fessia* (som innefattar *Scilla Puschkinioides*), *Pfosseria* och *Zagrosia*. Den fjärde och sista gruppen (d), kommer också från Mellanöstern och släktena heter där *Nectaroscilla*, *Chouardia* (som innefattar *Scilla litardierei*) och *Schnarfia* (Pacific bulb society, [online] sökord: *Scilla*).

Det som slutligen blir kvar av dagens *Scilla*-släkte enligt Speta är *Scilla bifolia* och det gamla *Chionodoxa* släktet (Pacific bulb society, [online] sökord: *Scilla*). Alla dessa släkter har inte blivit accepterade av WCSP, men några har så som *Fessia* och *Chouardia*, detta har dock inte nått SKUD än (WCSP och SKUD, [online] sökord: *Scilla*).

***Scilla × allenii* (G.Nicholson) Speta** – hybridvårstjärna

synonym *Chionoscilla × allenii* G.Nicholson

Utseende och egenskaper: *Scilla × allenii* är en hybrid mellan *Scilla bifolia* och *Scilla forbesii* (SKUD, [online] sökord: *Scilla × allenii*) och kan uppträda rikligt där de båda föräldra-arterna möts. Dock är deras avkomma *S. × allenii* triploid och alltså steril, vilket gör att den själv bara förökar sig med sidolökar. Båda föräldrarna blommar vid snösmältningen i mars-april och desamma gör *S. × allenii* (Bryan, 1989, sid. 118). Blomman är stjärnlik som hos *S. bifolia* (fig.6) men något större och med ståndarsträngarna mer eller mindre hopväxta i basen som hos *S. forbesii* (Rix & Phillips, 1981, sid. 41). Blommorna sitter 2-6 stycken i en lös toppställd klase på en bladlös 10-15 cm hög stängel, bladen är 2-3 stycken och mörkgröna. Utseendet är väldigt varierande och färgen på blommorna kan skifta mellan lila till mörkt blå som ljusnar mot basen. Det har enligt Martyn Rix och Roger Phillips i *The bulb book* tagits fram ett stort antal sorter i odling, men det är inget jag hittat i försäljning hos de lökhandelsrepresentanter jag undersökt (tabell 2).

Ståndort: *Scilla × allenii* trivs på mullrika fuktighetshållande jordar i sol till halvskugga som dess föräldrar, hårdig i zon I-V (Månsson, 2000, sid. 96 och 156).

Historia: *Scilla × allenii* namngavs 1897 av George Nicholson efter James Allen som upptäckte dem i sin trädgård på sent 1800-tal (Mathew, 1987, sid. 27). Nicholson döpte den dock inte till *Scilla × allenii* utan till *Chionoscilla × allenii*, det var långt senare den fick sitt

nuvarande namn. 1889 introducerades den på den europeiska marknaden enligt *Bulbs volume I, A-H* (Bryan, 1989, sid. 118).

I de svenska historiska plantskolekatalogerna jag undersökt har varken *Chionoscilla × allenii* eller *Scilla × allenii* funnits med och inte heller i Johan Langes bok *Kulturplanternes indførselshistorie i Danmark* (1999) där han skriver de årtal då kulturväxterna introducerades i Danmark.

Figur 6. *Scilla × allenii* tillsammans med *Scilla bifolia* intill en idegran, *Taxus*. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-19, Uppsala botaniska trädgård)

Idag: I dagens lökhandel har jag inte heller funnit *S. × allenii* till försäljning (tabell 2), så den verkar bara existera där den har uppkommit av sig själv, men då i rika mängder.

Sorter: James Allen har tagit fram ett flertal sorter så som 'Volunteer' och 'Queen' enligt Edward Bowles i *My garden in spring* (1997, sid. 97). Sorten *S. × allenii* 'Fra Angelico' fick en "Award of Garden Merit"⁶ (AGM⁶) utmärkelse 2004 av Royal Horticultural Society (RHS) för sina fina egenskaper som en liten blå vårlök. De skriver:

"[...] This cultivar is an excellent plant, free-flowering with flowers of good deep violet-blue and increasing vegetatively into clumps. Does not produce seed." (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 13)

Den holländska hemsidan Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur, KAVB, som betyder "Den kungliga allmänna föreningen för blomsterlöksodling", har beskrivit *S. × allenii* 'Fra Angelico'. De skriver att ståndarsträngarna är hopväxta i basen och korta, blommorna är ljus blå och bleknar in mot centrum. De tror att den inte finns i handeln, men att den uppstår spontant där föräldrarna möts (KAVB, [online] sökord: *Scilla × allenii* 'Fra Angelico').

Figur 7. *Scilla × allenii* förvildad i en gräsmatta. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-15, Alnarpsparken)

⁶ För att en planta ska få en Award of Garden Merit (AGM) av RHS krävs det att plantan är utmärkt att använda som trädgårdsdekoration, kommersiellt tillgänglig, av god kvalitet, inte behöver specialistskötsel, inte är mottaglig för skadegörare eller sjukdomar samt inte är föremål för reversion (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 3).

Scilla amoena L.– tuvig blåstjärna

synonym *Othocallis amoena* (L.) Speta

Utseende och egenskaper: *Scilla amoena* blommar i april-maj, den blir 15-25 cm hög och kan få flera blomstänglar per planta (Månsson, 2000, sid. 156). Blommorna är stjärnlika, uppåtvända och blå till blålila med en mörkare blå rand i mitten på varje kronblad (fig.8) samt har ett litet stödblåd. Ståndarna är blå, fria och med blå knappar. Blommorna sitter i en lös toppställd klase med 3-6 blommor per stängel. Bladen är gröna och kommer oftast upp före blomstängeln med en rödaktig ton. De är 1-2 cm breda och jämnt breda, 3-7 stycken per planta (Bryan, 1989, sid. 323). Den sprider sig med både frö och sidolökar samt bildar små tuvlika grupper, John Bryan skriver även att det här är en art som kan föröka sig relativt fort när det ges rätt förutsättningar.

Ståndort: *Scilla amoena* trivs i både sol och skugga, men allra bäst i halvskugga. Den vill ha en frisk, väl-dränerad och humusrik jord och är hårdig i de mildare delarna av landet, zon I-III (Månsson, 2000, sid. 156).

Historia: I den litteratur jag har läst står det på flera ställen att *Scilla amoena* är av okänt ursprung och att arten endast är känd som odlad (Månsson, 2000, sid. 156 och Mathew, 1987, sid. 151). Men John Bryan (1989, sid. 323) skriver att den ursprungligen kommer från centrala Europa, speciellt Tyrolregionen som ligger i bergen i norra Italien och södra Österrike. Han skriver även att den introducerades i England 1596, vilket kan stämma eftersom Karin Martinsson och Svengunnar Ryman har skrivit i *Hortus Rudbeckianus* (2007, sid.

133) att *S. amoena* odlades i Uppsala botaniska trädgård (dvs. nuvarande Linnéträdgården) redan 1658. De har dragit den slutsatsen eftersom Olof Rudbeck (1630-1702), som anlade Uppsala botaniska trädgård, förde in växter till Sverige och däribland *Scilla*-lökar som han hade köpt i Holland. Rudbeck gav även ut kataloger över vilka växter som fanns i Botaniska trädgården. I *Catalogus plantarum* 1658 skrev han att *Hyacinthus stellaris aestiv. fl. borag. caer.* odlades där, vilket var ett namn som användes på *Scilla amoena* innan Linné namngav arten (Martinsson & Ryman, 2007, sid. 133). Ryman säger dock via e-postkorrespondens att det är möjligt att *S. amoena* införts tidigare till någon herrgårdsträdgård.

Figur 8. Blommande *Scilla amoena*, med uppåtvända och stjärnlika blommor. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

År 1753 ger Carl von Linné *Scilla amoena* det namn vi använder idag, när han ger ut *Systema Naturae* (SKUD, [online] 2011-04-24). Artnamnet *amoena* kommer av det latinska ordet *amoenus* som betyder ljuvlig (Den virtuella floran [online] 2011-04-24), vilket förmodligen syftar på att Linné tyckte att den var just ljuvlig.

I Alnarps Trädgårdar så fanns *S. amoena* till försäljning mellan 1893 och 1917 för en kostnad på 10 öre per lök. Beskrivningen var att den blev 10 cm hög, kom från mellersta Europa, fick blå blommor i klasar och blommade i april-maj. 1917 försvinner den från katalogen, för att sedan aldrig komma tillbaka igen (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Alnarps Trädgårdar, 1862-1971) vilket styrker Månssons beskrivning av arten:

”Detta är en art som inte förekommer i odling i någon utsträckning idag utan var vanligare förr. I gamla trädgårdar i södra Sverige kan man däremot hitta den ibland.” (Månsson, 2000, sid. 156)

Även Bergianska trädgården i Stockholm hade *S. amoena*, mellan 1925 och 1943 för 50 öre per lök (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Bergianska trädgården, 1891-1975), men annars fanns inte arten med i de kataloger jag har undersökt.

Idag: Arten finns på de botaniska trädgårdarna i Göteborg, Lund och Uppsala samt i specialistbutiker för lökväxter (tabell 2).

Figur 9. Ett stort bestånd av blommande *Scilla amoena* i en ljus lundmiljö. (Foto: Den virtuella floran [online] 2011-05-13)

Scilla bifolia L. – tidig blåstjärna

Utseende och egenskaper: *Scilla bifolia* kommer från skogarna och alpina ängar i centrala, östra och södra Europa, Turkiet och Kaukasus (SKUD, [online] sökord: *Scilla bifolia*) där den blommar vid snösmältningen. *S. bifolia* är den tidigaste av Scillorna och blommar redan i mars-april i Sverige. Plantan blir 5-15 cm hög med en rödaktig blomstängel per planta som utvecklas samtidigt som bladen. Blommorna är små, uppåt- eller utåtvända och stjärnlika med en blå frukt och blåviolettera kalkblad (fig.10). Ståndarna är blå, fria och med blå ståndarknappar. Blommorna sitter i en ensidig, toppställd klase med 1-12 blommor. Bladen är mörkgröna och kommer oftast upp med en rödaktig ton i basen. De är 1,5 cm breda och två per planta, ibland tre eller fler. Den sprider sig med både frö och sidolökar men inte lika frodigt som *Scilla siberica* (Månsson, 2000, sid. 157).

Ståndort: *Scilla bifolia* trivs i sol till halvskugga, men föredrar en växtplats med vandrande skugga. Den vill ha en frisk, mullrik och väl-dränerad jord och är enligt Lena Månsson hårdig i stora delar av landet, zon I-IV (Månsson, 2000, sid. 157).

Historia: *Scilla bifolia* introducerades i Europa 1753 enligt Bryan (1989, sid. 324) men i Uppsala botaniska trädgård fanns den redan odlad 1658. Olof Rydbeck skrev i *Catalogus plantarum* 1658 att *Hyacint. stellat. bifol. praecox. fl. caer.* odlades där, vilket var ett namn som användes på *S. bifolia* innan Linné namngav den (Martinsson och Ryman, 2007, sid. 133). På 1753 gav Linné arten namnet *S. bifolia* vilket betyder 'med två blad' på latin, bi- (två) och folium (blad), eftersom den oftast bara har två blad per planta (Den virtuella

floran sökord: *Scilla bifolia*). I Daniel Müllers bok *Trädgårdskonst* från 1858 kan man även läsa om *S. bifolia* (sid. 216) som en av tre Scillor han rekommenderar, men han skriver bara ytterst kort i en tabellsammanfattning, att det är en tidig stjärnhyacint från Frankrike som blommar med blåa blommor i maj, vilket låter underligt eftersom den blommar tidigt, i mars-april.

Figur 10. Blommande *Scilla bifolia* med uppåtvända och helt blå blommor. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

I de historiska plantskolekataloger jag undersökt så har *Scilla bifolia* funnits till försäljning i Daehnfeldts blomsterlökskatalog 1956, Hammenhögs blomsterlökskatalog 1946-1950 samt i Weibulls blomsterlökskatalog 1937-1950. Daehnfeldts beskriver *S. bifolia* som 10 cm hög, gentianblå och blommande i mars-april (Alnarps-

bibliotekets plantskolekataloger, 1956). Hammenhögs beskriver *S. bifolia* 1946:

”*Skilla bifolia* och *S. sibirica* blommar mycket tidigt på våren och äro med sina porslinsblå färger synnerligen vackra. [...] *Skilla* lämpar sig särskilt för plantering i gräsmattor, stenparti eller som grupp- och kantväxt. Lätt att driva i svala boningsrum.” (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Hammenhögs, 1946).

Weibulls beskriver *S. bifolia* 1943 som en späd, 10 cm hög blåstjärna med gentianblå blommor i en bågformad klase, som blommar mars-april (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, 1943)

Idag: *Scilla bifolia* är idag en vanligt förekommande art hos lökhandlarna (tabell 2).

Sorter: Mathew skriver (1987, sid. 152) att *Scilla bifolia* har varit relativt vanlig i odling sen den introducerades och har på så sätt fått ett flertal sorter. De vanligaste i odling idag är *S. bifolia* 'Alba' som är en vit form av arten och *S. bifolia* 'Rosea' (fig.11) som är en rosa form av arten. Jag har även sett sorten *S. bifolia* 'Blue' på Lilla fiskaregatans trädgårdsbutik i Lund ([online] 2011-04-26) (tabell 2). Detta är en blå sort, men det skulle kunna vara den rena arten eller *S. bifolia* 'Praecox' som är en lilablå, extra kraftig och storblommande sort som fick en AGM utmärkelse av Royal Horticultural Society (RHS) 1985 (KAVB, [online] sökord: *Scilla bifolia* 'Praecox'), men som jag inte hittat till försäljning idag. Det finns även en sort enligt KAVB som heter *S. bifolia* 'Norman Stevens' och har halvdubbla lilablå blommor, den ska vara förhållandevis ny och fick en RHS utmärkelse 1999 (KAVB, [online] sökord: *Scilla bifolia* 'Norman Stevens'), men den har jag inte heller hittat till försäljning.

Figur 11. Blommande *Scilla bifolia* 'Rosea' med helt rosa blommor. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

Figur 12. *Scilla bifolia* breder ut sig under trollhasselbuskar, *Hamamelis*. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-15, Alnarpsparken)

Scilla forbesii (Baker) Speta – vårstjärna

synonym *Chionodoxa forbesii* Baker

Utseende och egenskaper: *Scilla forbesii* kommer ursprungligen från västra Turkiet där den är vildväxande på Anatoliens berg upp till 2500 m höjd och blommar vid snösmältningen (Gréen, 1984, sid. 121). I Sverige blommar *S. forbesii* i mars-april. Plantan blir 10-20cm hög och får en rödaktig blomstängel per planta (fig.13). Blommorna är ungefär 2 cm breda, stjärnlika, uppåtvända och klarblåa med ett vitt öga i centrum (fig.13). Ståndarna är breda, vita och sittandes tätt ihop i mitten som ett kort rör med ljusgula ståndarknappar. Blommorna sitter i en sparsamt grenig klase med 3-7 blommor per stängel. Bladen är smala, gröna och oftast två-tre stycken per planta. Den sprider sig lätt med både frö och sidolökar och är inte mottaglig för skadegörare eller sjukdomar (Månsson, 2000, sid. 96).

Ståndort: *Scilla forbesii* trivs i sol till halvskugga och vill ha en väl-dränerad jord, annars har den inga större krav. Den är fullständigt härdig enligt Gréen (1984, sid.120) och härdig i större delen av landet enligt Månsson (2000, sid. 96), troligen zon I-VI.

Historia: *Scilla forbesii* namngavs och beskrevs 1870 av den brittiska botanisten John Gilbert Baker, men till det då gällande släktnamnet *Chionodoxa* (SKUD, [online] sökord: *Scilla forbesii*). Artnamnet *forbesii* kom av att Baker ville hedra den engelske överträdgårdsmästaren James Forbes (1773-1861) som arbetade hos hertigen av Bedford på Woburn Abbey (Den virtuella floran, [online] sökord: *Chionodoxa forbesii*). Arten introducerades i Europa 1877, men flo-

rerade på marknaden under stora delar av 1900-talet under det felaktiga namnet *Chionodoxa luciliae* benämnd av den schweiziske botanikern Pierre Edmond Boissier (SKUD, [online] sökord: *Scilla forbesii*). *Chionodoxa forbesii* var dock det korrekta namnet på arten, fram till ett par år sedan då den österrikiske botanikern Franz Speta (1941-) förklarade varför *Chionodoxa* släktet borde räknas till *Scilla* släktet, och namnet på arten ändrades till *Scilla forbesii* (SKUD, [online] sökord: *Scilla forbesii*).

Figur 13. Blommande *Scilla forbesii* i en gräsmatta, klarblåa blommor med vita centrum. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-15, Alnarp)

I Alnarps Trädgårdar såldes *Scilla forbesii* som *Chionodoxa luciliae* från 1893 till 1902 för att sedan aldrig komma tillbaka igen i försäljning. De kostade 25 öre per lök. I Bergianska trädgården såldes *Scilla forbesii* som *Chionodoxa luciliae* mellan 1891-1911 för 15 öre styck, inte heller där kom den tillbaka i försäljning senare. Göteborgs fröhandel sålde *Scilla forbesii* som *Chionodoxa lucilia* mellan 1932-1962, med beskrivningen att blommorna var vackert himmelsblå med en vit mitt som blommade i mars-april. Hammenhögs sålde arten mellan 1947-50 med beskrivningen:

”Klart blå med vit mitt. Extra fin varietet.” (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Hammenhögs, 1947)

Idag: *Scilla forbesii* är idag en vanligt förekommande art hos lökhandlarna (tabell 2).

Sorter: *Scilla forbesii* har ett antal olika sorter i odling, *S. forbesii* 'Pink Giant' är den vanligaste som är en stor och rosa variant av arten, den är triploid och sprider sig endast med sidolökar. *S. forbesii* 'Rosea' är ursprunget till 'Pink Giant' och är en gammal sort som fortfarande odlas pga sin fina kvalitet. 'Rosea' blir 10 cm hög och får stora lilarosa blommor som mörknar mot nerver och kanter (Zetterlund, muntligen, 2011-04-20). *S. forbesii* 'Blue Giant' är som 'Pink Giant' en större sort av arten, men med en klarblå färg som registrerades som sort 1997. Jag har även hittat en sort vid namn *S. forbesii* 'Zwanenburg', på KAVBs hemsida (KAVB, [online] sökord: *Chionodoxa*) som också ska vara klarblå med ett vitt öga i centrum, men den har jag senare inte hittat som kommersiellt tillgänglig (tabell 2).

Figur 14. *Scilla forbesii* planterad med maskin i en form som endast visar sig tidigt på våren när scillorna blommar. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-15, Alnarp)

Scilla lilio-hyacinthus L. – klockblåstjärna

Synonym: *Tractema lilio-hyacinthus* (L.) Speta

Utseende och egenskaper: *Scilla lilio-hyacinthus* kommer från skogar och fuktiga ängar i västra Europa, sydvästra Frankrike och Spanien, där den växer vilt på upp till 2000 m höjd (Mathew, 1973, sid. 199). *S. lilio-hyacinthus* blommar sent i jämförelse med andra arter i släktet, maj-juni. Plantan blir 10-25 cm hög med en till flera kraftiga blomstänglar per planta som höjer sig över bladen (fig.17). Blommorna är 1,5 cm breda, utåtvända och stjärnlika med ljus blåvioletta kalkblad med en något mörkare rand i mitten på varje (fig.15). Ståndarna är ljus blåvioletta med lila ståndarknappar. Blommorna sitter i en tät toppställd klase med 5-15 blommor. Bladen kan bli upp till 10 stycken per planta som sitter i en stor bladrosett, de är 3 cm breda och glänsande gröna (fig.16). *S. lilio-hyacinthus* sprider sig med både frö och sidolökar och kan bilda stora bestånd i woodland (Mathew, 1973, sid. 199).

Ståndort: *Scilla lilio-hyacinthus* föredrar en skuggigare och fuktigare växtplats än andra scillor. Den är troligtvis härdig i zon I-II i Sverige eftersom den kan växa på så hög höjd samt föredrar en kall växtplats i England (Mathew, 1973, sid. 199).

Historia: *Scilla lilio-hyacinthus* odlades tidigt i Sverige, i Olof Rudbecks *Catalogus plantarum* från 1658 står det att *Hyacint. bulbo liliaceo* odlades i Uppsala botaniska trädgård. Det var ett namn på arten innan Linné namngav den till *S. lilio-hyacinthus* 1753 (Martinson och Ryman, 2007, sid. 133). Artnamnet *lilio-hyacinthus* är latin och skulle kunna betyda *lilio-* lilja och *hyacinthus-* blå, alltså

blå lilja (SKUD, [online] sökord: *Scilla lilio-hyacinthus*), eftersom arten har en lök som liknar liljans samt att blommorna är blåvioletta (Mathew, 1973, sid. 199).

Figur 15. *Scilla lilio-hyacinthus*, närbild på de ljus blåvioletta blommorna med de lila ståndarknapparna. (Foto: Wikimedia commons, [online] sökord: *Scilla lilio-hyacinthus*)

Trots att arten odlats i Sverige åtminstone sedan 1600-talet så finns *Scilla lilio-hyacinthus* inte till försäljning i någon av de historiska plantskolekatalogerna jag undersökt (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger). Det står inte heller något om artens introduktion i Danmark i Langes bok (Lange, 1999, sid. 318).

Idag: *Scilla lilio-hyacinthus* är inte vanlig idag heller, på de platser jag har undersökt återfinns arten endast i Göteborgs botaniska trädgård samt Uppsala botaniska trädgård (tabell 2).

Sorter: Det finns en vit sort av *Scilla lilio-hyacinthus* som heter *S. lilio-hyacinthus* 'Album' (Mathew, 1987, sid. 154), men den har jag inte funnit i försäljning (tabell 2).

Figur 16. *Scilla lilio-hyacinthus* under bokar, *Fagus*. (Foto: Wikimedia commons, [online] sökord: *Scilla lilio-hyacinthus*)

Figur 17. *Scilla lilio-hyacinthus* blommandes i ett woodland. (Foto: Wikimedia commons, [online] sökord: *Scilla lilio-hyacinthus*)

***Scilla litardierei* Breistr. – dalmatisk blåstjärna**

Synonym: *Scilla pratensis* (Breistr.)Waldst. & Kit.

Utseende och egenskaper: *Scilla litardierei* kommer från de dalmatiska bergen vid kusten i nordvästra Balkan (SKUD, [online] sökord: *Scilla litardierei*). Där blommar den mellan kalkstensblock på soliga bergssidor i april-maj. I Sverige blommar den i maj-juni och plantan blir 10-25 cm hög. Den får en till två blomstänglar som bär ca 30 stycken små blommor i koniska klasar (Grunert, 1980, sid. 310). Blommorna är små, utåtvända och stjärnlika med blåvioletta kalkblad (fig.18). Ståndarna är ljus blålila, fria och med mörkare ståndarknappar. Bladen är 3-8 stycken, mörkgröna med en ljusare ovansida, linjära och 1cm breda (fig.19), de kan bli 30 cm långa och böjer sig då i en båge ner mot marken (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 9). Den sprider sig med både frö och sidolökar (Mathew, 1987, sid. 154). År 2004 fick *Scilla litardierei* en AGM utmärkelse av RHS för sin fina kvalitet (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 3).

Ståndort: *Scilla litardierei* trivs bäst i full sol på en väl-dränerad, kalkrik plats och är troligtvis härdig i zon I-III (Mathew, 1987, sid. 154).

Historia: *Scilla litardierei* namngavs och beskrevs först av den österrikiske botanisten Franz de Paula Adam von Waldstein (1759–1823) och den ungerska botanisten Paul Kitaibel (1757–1817) som år 1805 gav den namnet *Scilla pratensis*. År 1954 gav den franske botanisten Maurice Breistroffer (1910–1986) arten sitt nuvarande namn, *Scilla litardierei* (SKUD, sökord: *Scilla litardierei*).

Figur 18. Närbild av en 20cm hög *Scilla litardierei* med sina blåvioletta blomklasar. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

I de historiska plantskolekatalogerna jag undersökt så säljs *Scilla litardierei* endast under namnet *Scilla pratensis* i Alnarps Trädgårdar mellan 1893-1902. Där kostar den 5 öre per lök (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Alnarpssträdgårdar, 1893-1902). Lange skriver att arten började odlas i Danmark på 1880-talet (1999, sid. 318).

Idag: *Scilla litardierei* är idag relativt vanlig och finns hos ett flertal lökförsäljare (tabell 2).

Sorter: Uppsala botaniska trädgård har den enda sorten jag funnit i odling, *Scilla litardierei* 'Robusta' som de samlat in 1945 (Uppsala botaniskaträdgårds växt databas, [online] sökord: *Scilla litardierei*), vilket förmodligen är en något kraftigare variant av arten. Det finns även en sort som heter *S. litardierei* 'Orjan' med intensivt blåviolettera blommor och nästan liggande blad (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 15), men den har jag inte hittat i försäljning (tabell 2).

Figur 19. Blommande *Scilla litardierei* i en samlad klunga. (Foto: Wikimedia commons [online] sökord: *Scilla litardierei*)

Scilla lochiaie (Meikle) Speta – ”Lochs vårstjärna”

synonym *Chionodoxa lochiaie* Meikle

Utseende och egenskaper: *Scilla lochiaie* kommer ursprungligen från en ljus tallskog på Troodosbergen på Cypern, som är av vulkanisk grund. Där växer den på högre höjd och blommar vid snösmältningen i mars-april (Gréen, 1984, sid. 121). I Sverige blommar *S. lochiaie* också i mars-april och plantan blir 10-15 cm hög med en blomstängel med 1-4 blommor i en klase. Blommorna är ca 2,5 cm breda, något nickande och klart blå utan något vitt öga (fig. 20). Ståndarna är breda, vita och tätt ihop sittandes i mitten som ett kort rör med ljusgula ståndarknappar (Mathew, 1987, sid. 26). Bladen är smala, mörkgröna och oftast två-tre stycken per planta som vissnar ner fort efter avslutad blomning (Hodge, 2005, sid. 49). Den sprider sig med både frö och sidolökar och har inga problem med skadedjur eller sjukdomar (Bryan, 1989, sid. 118).

Ståndort: *Scilla lochiaie* trivs i sol till halvskugga och vill ha en väl-dränerad, frisk och humusrik jord. Den är troligtvis härdig i zon I-V (Bryan, 1989, sid. 118).

Historia: *Scilla lochiaie* introducerades på marknaden i Europa 1953 enligt Bryan (1989, sid.118), men arten namngavs och beskrevs 1954 av den irländska botanisten Robert Desmond Meikle (1923-) enligt WCSP ([online] sökord: *Scilla lochiaie*). Han namngav den då till *Chionodoxa lochiaie*, efter Lady Loch som fann den på Cypern (Mathew, 1987, sid. 26). År 1974 byttes namnet till *Scilla lochiaie* efter Spetas avhandling (WCSP, [online] sökord: *Scilla lochiaie*).

Figur 20. Blommande *Scilla lochiaie*, en vårstjärna utan vitt öga i centrum. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

Idag: Arten är mycket ovanlig än idag, jag har bara funnit den i Göteborgs botaniska trädgård (tabell 2). Men den har bara varit i odling i drygt 50 år och inte i någon större omfattning, så den kan komma att bli mer tillgänglig i framtiden.

Scilla luciliae (Boiss.) Speta – stor vårstjärna

synonym *Chionodoxa luciliae* Boiss.

Utseende och egenskaper: *Scilla luciliae* kommer ursprungligen från västra Turkiet där den är vildväxande på Anatoliens berg upp till 2500 m höjd och blommar vid snösmältningen (Gréen, 1984, sid. 121). I Sverige blommar *S. luciliae* i mars-april och plantan blir 10-15 cm hög och får en blomstängel med vanligtvis en blomma, men ibland upp till tre. Blommorna är 3-4 cm breda, stjärnlika, uppåtvända och blekvioletta med ett svagt vitt öga i centrum (fig.21). Ståndarna är breda, vita och sitter tätt ihop i mitten som ett kort rör med ljusgula ståndarknappar (Mossberg, 2006, sid. 694). Bladen är smala, gröna och upprätta, oftast två-tre stycken per planta som vissnar ner fort efter avslutad blomning (Hodge, 2005, sid. 49). Den sprider sig lätt med både frö och sidolökar och har inga problem med skadedjur eller sjukdomar (Bryan, 1989, sid. 118).

Ståndort: *Scilla luciliae* trivs i sol till halvskugga med en väl-dränerad, humusrik jord, annars har den inte några större krav. Den är härdig i större delen av landet, troligtvis zon I-VI (Mossberg, 2006, sid. 694).

Historia: Arten namngavs och beskrevs 1844 av den schweiziske botanisten Pierre Edmond Boissier. Han gav arten namnet *Chionodoxa luciliae*, artnamnet *luciliae* är efter hans fru Lucile Boissier (Den virtuella floran, [online] sökord: *Chionodoxa luciliae*). År 1878 infördes arten till Europa och 1918 kom den till Skandinavien, skriver Persson (2010, sid.25). Dock odlades och såldes den länge under fel namn, efter att Edward Whittall (1851-1917) felaktigt hade

namngett den *Chionodoxa gigantea* år 1889. År 1971 bytte arten släkte till *Scilla* när Speta gav ut sin avhandling och sedan dess har den hetat *Scilla luciliae* (WCSP, [online] sökord: *Chionodoxa*).

Figur 21. En matta av blekvioletta blommande *Scilla luciliae*, en tidig vår intill en södervägg i Skinnskatteberg. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-09, SLU campus Skinnskatteberg)

I de historiska plantskolekatalogerna jag undersökt såldes *Scilla luciliae* på Alnarps Trädgårdar under namnet *Chionodoxa Lucilia gigantea* mellan 1893-1902, där kostade den 25 öre per lök. I Daehnfeldts blomsterlökskatalog såldes den under namnet *Chionodoxa gigantea*

mellan 1947-1956 och kostade där 90 öre för 10 stycken eller 7 kr för 100 stycken lökar. I Hammenhögs blomsterlöskatalog från 1946 såldes *Chionodoxa gigantea* med denna beskrivning:

”Lysande blå, stjärnformade blommor med vit mitt. Låg, mycket tidigblommande lökväxt. Vacker till kant och grupp, eller i glesa buskage, där den snart bildar mäktiga bestånd.”
(Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Hammenhögs, 1946)

Weibulls beskrev *Chionodoxa gigantea* i sin blomsterlöskatalog från 1949 med dessa ord:

”*C. gigantea* – vårstjärna, påminner om blåstjärnan men har mera öppna blm. De är stora, ljus blå, passar att plantera i stenparti, i rabatt, gräsplan och i buskage.” (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Weibulls, 1949)

Idag: *Scilla luciliae* är idag en mycket vanlig art och förekommer i sju av nio fall i min undersökning över kommersiell tillgänglighet (tabell 2).

Sorter: Det finns några sorter av *Scilla luciliae* ute på marknaden. *S. luciliae* 'Alba' (fig.22) är den vanligaste och är en helt vit variant av arten. Det finns även några som är lite mer ovanliga, 'Rosy Queen' är en ljus blåviolett sort med vitt öga och med fem blommor per blomstängel. 'Violet Beauty' är en lila sort med en blåviolett nerv på varje kronblad och fem blommor per blomstängel. 'Violetta' är en ljus blåviolett sort med fem till sju blommor per blomstängel och mörkgröna blad (KAVB, [online] sökord: *Chionodoxa luciliae*). Av dessa är det bara 'Alba' och 'Violetta' som jag har funnit i handeln (tabell 2).

Figur 22. *Scilla luciliae* och *S. luciliae* 'Alba' som våraspekt i en stor perennrabatt.
(Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-20, Göteborgs botaniska trädgård)

Scilla mischtschenkoana Grossh. – persisk blåstjärna

synonym *Othocallis mischtschenkoana* (Grossh.) Speta och *Scilla tubergiana* (Grossh.) Stearn

Utseende och egenskaper: *Scilla mischtschenkoana* kommer ursprungligen från Kaukasus och nordvästra Iran (SKUD, [online] sökord: *Scilla mischtschenkoana*) där den växer på alpina bergsängar och bland klippor på hög höjd. I Sverige blommar den i mars-april och plantan blir 10-20 cm hög med tre blomstänglar per planta som utvecklas samtidigt som bladen. Blommorna sitter i en gles klase med 3-6 blommor och de slår ut direkt när de kommer upp ur marken (Mathew, 1987, sid. 154). Blommorna är 2,5 cm breda, stjärnlika och utåtstående eller något nickande, färgen är mycket ljus blå, nästan vit med en blå mittnerv på ryggen av kalkbladen (fig.23). Ståndarna är vita, fria och med blågrå ståndarknappar. Bladen är ljusgröna, glänsande och 2 cm breda, oftast 3-5 per planta (fig.25). *S. mischtschenkoana* sprider sig med både frö och sidolökar, men bildar ofta tuvor (Månsson, 2000, sid. 158).

Ståndort: Arten trivs i sol till halvskugga och vill ha en frisk, mullrik och väl-dränerad jord. Enligt Månsson är den hårdig i stora delar av landet, troligtvis i alla fall zon I-IV (Månsson, 2000, sid. 158).

Historia: *Scilla mischtschenkoana* namngavs och beskrevs 1927 av den ryske botanisten Alexander Alfonsovich Grossheim (1888-1948). Johannes Marius Cornelis Hoog och William Thomas Stearn bytte dock namn på arten år 1950 till *Scilla tubergiana*. Men idag heter den *Scilla mischtschenkoana* igen (SKUD och WCSP, [online] sökord: *Scilla mischtschenkoana*).

I de historiska plantskolekatalogerna jag undersökt så finns vare sig *Scilla mischtschenkoana* eller *S. tubergiana* till försäljning. Karin Person skriver dock att den kom till Europa 1931 och troligtvis till Sverige under 1940-talet (2010, sid.30). Men enligt Martinsson och Ryman så avbildades arten i Olof Rudbecks verk *Blomboken* som påbörjades redan 1689 och stod klart 1702, men då under namnet *Hyacinthus stellaris obsoleto caeruleus* s. Alltså bör *S. mischtschenkoana* ha varit i odling i Uppsala botaniska trädgård redan innan år 1702 (Martinsson & Ryman, 2007, sid. 133).

Figur 23. Närbild på blommande *Scilla mischtschenkoana*, nästan vita blommor med blåa linjer och blågrå ståndarknappar. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

Figur 24. *Scilla mischtschenkoana* blommandes i ett stenparti tidigt på våren. (Foto: Wikimedia commons, [online] sökord: *Scilla mischtschenkoana*)

Idag: Arten är idag en relativt vanlig lök i lökhandeln (tabell 2).

Sorter: I KAVBs databas finns det en sort registrerad. Den heter *Scilla mischtschenkoana* 'Zwanenburg' och är en ljusare variant av arten (KAVB, [online] sökord: *Scilla*), men det är ingen jag funnit i handeln (tabell 2).

Figur 25. En snart överblommad tuva med *Scilla mischtschenkoana* i Uppsala i april, då *Scilla siberica* och *Puschkinia* var som praktfullast. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-19, Uppsala botaniska trädgård)

Scilla puschkinioides Regel – ”puschkinia-blåstjärna”

synonym *Fessia puschkinioides* (Regel) Speta

Utseende och egenskaper: *Scilla puschkinioides* kommer ursprungligen från det forna sovjetiska Centralasien, där den växer under buskar på slätten eller i bergssluttningar på hög höjd, mellan 850-3200 m (Mathew, 1987, sid. 156). I Sverige blommar den i april-maj och plantan blir 10-20 cm hög med en blomstängel per planta. Blommorna sitter i en lös klase med 1-11 blommor (Mathew, 1973, sid. 201). Blommorna är 1-1,5 cm breda med långsmala kalkblad, de är stjärnlika och utåtstående och färgen är vit till mycket ljust grönblå, med en gråblå mittnerv (fig.26) (Mathew, 1987, sid. 156). Blommorna har även små stödblåd på 2,5-3 mm. Ståndarna är vita, fria och med blå ståndarknappar. Bladen är trubbiga, ljusgröna och glänsande med en ljusare mittnerv, 15-18 cm långa och 2 cm breda, oftast 2-7 per planta. *S. puschkinioides* sprider sig med både frön och sidolökar, men bildar oftare stora tuvor med sidolökar (fig.27), fröna saknar elaiosom (Mathew, 1973, sid. 201).

Ståndort: *Scilla puschkinioides* trivs i sol till halvskugga på en väl-dränerad växtplats där den får torka ut under sommaren. Den är helt härdig i hela England samt växer på mycket hög höjd (Mathew, 1973, sid. 201), så härdig i zon I-VI i Sverige skulle den kunna vara.

Historia: *Scilla puschkinioides* namngavs och beskrevs 1875 av den tyske botanisten Eduard August von Regel (1815-1892), men numera förs den till det nya släktet *Fessia* enligt WCSP ([online] sökord: *Fessia*) efter Spetas publikation 1998. Detta har dock inte nått SKUD än.

Idag: Mycket ovanlig, jag har bara funnit den i Göteborgs botaniska trädgård (tabell 2), men härdigheten är det inget fel på så den skulle kunna komma att bli vanligare i framtiden.

Figur 26. Närbild på blommande *Scilla puschkinioides*. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

Figur 27. En grupp blommande *Scilla puschkinioides* i Berne botaniska trädgård i Tyskland. (Foto: Wikimedia commons [online] sökord: *Fessia puschkinioides*)

Scilla rosenii K.Koch – vitögd blåstjärna

synonym *Othocallis rosenii* (K.Koch) Speta

Utseende och egenskaper: *Scilla rosenii* kommer ursprungligen ifrån nordöstra Turkiet och Kaukasus där den växer på hög höjd i skogar och på alpina ängar i bergen. Den blommar i Sverige i mars-april och blir 10-15 cm hög med en blomstängel med en till två blommor per planta (Mathew, 1987, sid. 157). Blommorna är stora, med upp till 3 cm långa, kraftigt bakåtböjda kalkblad som är ljusblå med en mörkare blå mittnerv på ryggen men helt vita undertill (fig.28) (Mathew, 1973, sid. 201). Ståndarna är vita, långa och med blå ståndarknappar. Bladen är gröna, långsmala och trubbiga och kommer upp samtidigt som blommorna. De är 1-2 cm breda och jämnt breda, 4-7 stycken per planta (fig.29) och den sprider sig med både frö och sidolökar (Bryan, 1973, sid. 201).

Ståndort: *Scilla rosenii* trivs i sol till halvskugga och vill ha en frisk, mullrik och väl-dränerad jord som inte torkar ut under sommaren. Den behöver odlas i ett kallt läge i England för att trivas och inte försöka slå ut sina blommor redan under marken, enligt Mathew (1987, sid. 157), så den är förmodligen hårdig i zon I-IV i Sverige.

Historia: *Scilla rosenii* namngavs och beskrevs av den tyske botanisten Karl Heinrich Emil Koch år 1849 (SKUD, sökord: *Scilla rosenii*). Men jag har inte funnit någon information om när den introducerades i Europa eller kom till Sverige. Den finns varken skriven om i de historiska plantskolekatalogerna eller hos Lange (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger; Lange, 1999, sid. 318).

Idag: Arten är inte särskilt vanlig i Sverige idag heller, men den finns i de botaniska trädgårdarna samt att köpa på Botanicus [online] (tabell 2).

Figur 28. Blomman hos *Scilla rosenii* liknar blomman hos en hundtandslilja, *Erythronium*, med de bakåtböjda kalkbladen. (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

Figur 29. *Scilla rosenii* (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

***Scilla sardensis* (Barr & Sayden) Speta** – liten vårstjärna

synonym *Chionodoxa sardensis* Whittall ex Barr & Sayden

Utseende och egenskaper: *Scilla sardensis* kommer ursprungligen från västra Turkiet där den är vildväxande på Anatoliens berg på hög höjd och blommar vid snösmältningen (Gréen, 1984, sid. 121). I Sverige blommar *S. sardensis* i mars-april, några dagar senare än *S. forbesii*, och plantan blir 15-20 cm hög och får en purpurbrun blomstängel med 4-12 blommor i en lös konisk till ensidig klase. Blommorna är 1-2,5 cm breda, stjärnlika och utåtriktade till något nickande och klocklika. Kalkbladen är starkt klarblå till lilablå men något ljusare vid basen vilket ger ett blekt litet öga i centrum (fig.30) (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 7). Ståndarna är breda, vita och sitter tätt ihop i mitten som ett kort rör med mycket ljusgula ståndarknappar (Mossberg, 2006, sid. 694). Bladen är smala, upprätta och mörkgröna med en rödaktig, trubbig spets (fig.31) (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 7), oftast två-tre stycken per planta som vissnar ner fort efter avslutad blomning (Hodge, 2005, sid. 49). Den sprider sig lätt med både frö och sidolökar och har inga problem med skadedjur eller sjukdomar (Bryan, 1989, sid. 118).

Ståndort: *Scilla sardensis* trivs i sol till halvskugga och vill ha en väl-dränerad jord, annars har den inga större krav. Den är hårdig i större delen av landet, troligen zon I-IV (Månsson, 2000, sid. 96).

Historia: *Scilla sardensis* introducerades i Europa 1877 (Bryan, 1989, sid. 118) den namngavs och beskrevs sedan av botanikerna Edward Whittall, Peter Barr och Sayden, år 1883. Artnamnet *sardensis* kommer av den gamla huvudstaden Sardis eller Sardes i det

antika riket Lydien, som låg i nuvarande västra Turkiet, där arten ursprungligen växer (Mathew, 1987, sid. 26). År 1971 bytte arten släkte till *Scilla*-släktet efter Spetas avhandling (SKUD och WCSP, [online] sökord: *Scilla sardensis*).

Figur 30. *Scilla sardensis* (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

I de historiska plantskolekatalogerna fanns *Chionodoxa sardensis* att köpa i Alnarps Trädgårdar mellan 1893-1902 för 25 öre styck (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger). Men det står att någon med

auktorsnamnet "Bak" har namngett arten, vilket jag inte kan finna någon vidare information om. *Chionodoxa sardensis* fanns även till försäljning i Göteborgs fröhandel år 1932, där beskrevs den som en livligt blå vårlök som överträffade *Scilla siberica* i skönhet och kostade 90 öre för 10 stycken. Weibulls blomsterlökar hade *Chionodoxa sardensis* mellan 1937-1950 med två olika beskrivningar. År 1937 skrev de:

"*C. sardensis* 10cm. Rent mörkblå. Om *Scilla* påminnande lökväxter, som börja blomma redan i mars-april. I likhet med dem äro de lämpliga att plantera i glesa buskage, där de snart bilda mäktiga kolonier." (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Weibulls blomsterlökar, 1937).

År 1943 beskrev Weibulls blomsterlökar arten kortfattat, som en rent mörkblå vårlök med något mindre blommor.

Idag: *Scilla sardensis* börjar bli allt vanligare i handeln (tabell 2) och används även i offentliga sammanhang enligt Mona Wembling (se diskussionen över dagens användning på sid). Arten fick även en AGM utmärkelse av RHS år 1993 för sina fina egenskaper som en blå vårlök (Dashwood & Mathew, 2005, sid. 3).

Figur 31. *Scilla sardensis* förvildad i en gräsmatta på SLU campus Alnarp. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-15, Alnarp)

Scilla siberica Haw. – rysk blåstjärna

synonym *Othocallis siberica* (Haw.) Speta

Utseende och egenskaper: *Scilla siberica* kommer ursprungligen från östra Europa, Kaukasus och nordvästra Iran (SKUD, [online] sökord: *Scilla siberica*) där den växer i ljusa skogar och på alpina bergsängar på upp till 2500 m höjd. I Sverige blommar den i april-maj och plantan blir 10-20 cm hög med oftast två blomstänglar per planta, men ibland upp till fyra, som utvecklas samtidigt som bladen. Bladen är i början av blomningen kortare än blomstjälkarna, men de växer i slutet av blomningen om dem. Blommorna sitter i en gles klase med 1-5 blommor på varje stängel (Mathew, 1973, sid. 202). Blommorna är 1cm breda, klocklika och nickande, färgen är klarblå med en något mörkare mittnerv på ryggen av kalkbladen (fig.32). Ståndarna är vita, fria och med mörkblå ståndarknappar. Bladen är gröna, linjära och 1cm breda, oftast 2-4 per planta (fig.33). *S. siberica* sprider sig mycket frikostigt med frö och sidolökar och bildar blåa mattor under blomningen i april-maj (fig.34) (Månsson, 2000, sid. 159).

Ståndort: *Scilla siberica* trivs i sol till halvsugga och vill ha en frisk, mullrik och väl-dränerad jord. Enligt Månsson är den härdig i praktiskt taget hela landet (2000, sid. 159) och Gréen skriver att den är härdig i zon I-VI (1984, sid. 553).

Historia: *Scilla siberica* namngavs år 1804 av den brittiske botanisten Adrian Hardy Haworth (SKUD, [online] sökord: *Scilla siberica*). Artnamnet *siberica* betyder 'från Sibirien' (Den virtuella floran, [online] sökord: *Scilla siberica*), på grund av att Haworth trodde att den

kom från Sibirien. Men Kenneth Lorentzon (muntligen) anser att så inte är fallet, *Scilla siberica* kommer inte från Sibirien utan från östra Europa, Kaukasus och nordvästra Iran. I Sverige så har arten funnits i odling sedan början på 1800-talet enligt Ryman (e-post korrespondens) som hänvisar till att Carl Peter Thunberg skrev den i sin förteckning över växer som odlades i Uppsala botaniska trädgård mellan 1800-1825, dock under namnet *Scilla azurea*. I Danmark så har den enligt Lange (1999, sid. 318) odlats sedan 1836.

Figur 32. Blommor av *Scilla siberica* i närbild. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-19, Uppsala botaniska trädgård)

I de historiska plantskolekatalogerna jag undersökt så var *Scilla siberica* den mest vanligt förekommande av alla scillor, men den såldes endast under namnet *S. siberica*. I Alnarps Trädgårdar såldes den mellan 1893-1956, i Bergianska trädgården mellan 1891-1961. Dahnfeldts blomsterlökar sålde den mellan 1947-1956, vilket är alla år jag har undersökt hos den plantskolan. Samma sak hos Göteborgs fröhandel, 1932-1962, som är samtliga Alnarpsbiblioteket hade.

Hammenhögs blomsterlök sålde *Scilla siberica* mellan 1946-1950 och Weibulls blomsterlök sålde den mellan 1937-1950 (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger). I Hammenhögs blomsterlökskatalog 1950 står den här beskrivningen om *Scilla siberica*:

”Blåstjärnan är en ovanligt vacker och tidigblommande vårväxt. Med sina lysande porslinsblå blommor är den särskilt omtyckt i utbredda planteringar på gräsmattor och i parker. Lökarna bör stå orubbade i flera år och bilda så småningom hela mattor av otaliga blå blommor. Planterad i kruka låter den sig ytterst lätt drivas i blom, men den får aldrig ha för hög temperatur.” (Alnarpsbibliotekets plantskolekataloger, Hammenhögs blomsterlök, 1950)

Figur 33. *Scilla siberica* med sällskap av nunneört och vitsippa i en lund (Foto: Lovisa Fogelfors, Göteborgs botaniska trädgård, 2011-04-20)

Idag: *Scilla siberica* är mycket populär och lättillgänglig. Hos lökhandlarna jag undersökt så finns arten i allas sortiment (tabell 2).

Figur 34. Ett hav av *Scilla siberica* i Lodz i Polen. (Foto: Wikimedia commons [online] sökord: *Scilla siberica*)

Sorter: Det finns många sorter av *Scilla siberica* i odling idag, men de vanligaste sorterna är den vita sorten 'Alba' och den större och blåare sorten 'Spring Beauty' (Månsson, 2000, sid. 159).

Figur 35. *Scilla siberica* 'Spring Beauty' (Foto: Lovisa Fogelfors, Göteborgs botaniska trädgård, 2011-04-20)

Scilla verna Huds. – norsk blåstjärna

Utseende och egenskaper: *Scilla verna* växer ursprungligen i soliga gräsbackar längs kusten i västra Europa enligt Bo Mossberg, från Spanien upp till Norge och Färöarna. Den blir omkring 5-15 cm hög och blommor i maj-juni med en toppställd klase på en bladlös brunaktig blomstängel. Bladen är 2-7 stycken grönglänsande, trubbiga, konkava och långa men mycket smala, de sitter basalt och böjer sig mot marken. Blommorna är 2-12 stycken och blekt blåviolettera, 1-1,5 cm breda. Ståndarna är breda och blekt blåviolettera med mörklila knappar (fig.36) (Mossberg, 2006, sid. 692).

Ståndort: *Scilla verna* trivs på soliga, väl-dränerade växtplatser. Härdig i zonerna I-V skriver Gréen (1984, sid.553).

Figur 36. *Scilla verna* vid kusten i Finistère, Frankrike. (Foto: Wikimedia commons [online] sökord: *Scilla verna*)

Historia: *Scilla verna* beskrevs och namngavs av den brittiske botanisten William Hudson 1778 (SKUD, sökord: *Scilla verna*). Lange skriver att arten fanns i odling från 1793 i Danmark (1999, sid. 318), men i de svenska historiska plantskolekatalogerna fanns den inte till försäljning (Alnarps bibliotekets plantskolekataloger).

Idag: Arten är inte vanlig i Sverige idag, den fanns bara i Göteborgs och Uppsalas botaniska trädgård i min undersökning av kommersiell tillgänglighet (tabell 2).

Figur 37. En grupp av blommande *Scilla verna* vid kusten i Finistère, Frankrike. (Foto: Wikimedia commons [online] sökord: *Scilla verna*)

Scilla winogradowii Sosn.

synonymer *Othocallis winogradowii* (Sosn.) Speta, *Scilla monanthos* K.Koch och *Othocallis monanthos* (K.Koch) Speta

Utseende och egenskaper: *Scilla winogradowii* kommer ursprungligen från nordöstra Turkiet till nordvästra Iran, där växer den på hög höjd i ljusa skogar och på alpina ängar (SKUD, [online] sökord: *Scilla winogradowii*). I Sverige blommar den i april-maj och plantan blir 10-30 cm hög med upp till fem, men vanligtvis två 2,5 cm breda nickande blommor. Blommorna är blå med en mörkare blå mittnerv på ryggen av kalkbladen och sitter toppställda, Mathew liknar den vid en större variant av *S. siberica* (1987, sid. 157). Bladen är gröna, 1-2 cm breda och trubbiga, oftast två stycken per planta. Ståndarna är vita, fria och med mörkblå ståndarknappar (fig.38).

Ståndort: *Scilla winogradowii* trivs i sol till halvskugga med en frisk och humusrik jord (Mathew, 1973, sid. 202), troligen härdig i zon I-III.

Historia: *Scilla monanthos* beskrevs och namngavs av den tyske botanisten Karl Koch 1849, men 1914 bytte den ryske botanisten Dmitrii Ivanovich Sosnowsky namn på den till *Scilla winogradowii*, så det är lite oklart vad artens vetenskapliga namn egentligen är. Enligt WCSP heter den *S. monanthos* och enligt SKUD heter den *S. winogradowii*, i Sverige säljs den under namnet *S. winogradowii* (tabell 2).

Idag: Den är inte vanlig i dagens lökhandel (tabell 2), men finns i de botaniska trädgårdarna samt på Botanicus [online].

Figur 38. Blommande *Scilla winogradowii* (Foto: Botanicus [online], publicerad med tillstånd av Botanicus 2011-04-28)

Scilla-tabeller

Ståndort och egenskaper hos arter och sorter

Arter och sorter	Höjd	Sol/skugga	Jord	Blomning	Blommor	Blad	Spridning	Härdighet, zon
Scilla x allenii	10-15 cm	sol-halvskugga	frisk, mullrik	mars-april	2-6 i lös klase, blåvioletta	2-3 mörkgröna	sidolök	I-V
Scilla amoena	15-25 cm	sol-skugga	frisk, mullrik	april-maj	3-6 i lös klase, blåa	3-7 gröna	frö & sidolök	I-III
Scilla bifolia	5-15 cm	sol-halvskugga	frisk, mullrik	mars-april	1-12 i ensidig klase, blåa	2 mörkgröna	frö & sidolök	I-IV
Scilla bifolia 'Alba'	5-15 cm	sol-halvskugga	frisk, mullrik	mars-april	1-12 i ensidig klase, vita	2 gröna	frö & sidolök	I-IV
Scilla bifolia 'Rosea'	5-15 cm	sol-halvskugga	frisk, mullrik	mars-april	1-12 i ensidig klase, ljusrosa	2 mörkgröna	frö & sidolök	I-IV
Scilla forbesii	10-20 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	mars-april	3-7 klarblå med vit mitt	2-3 gröna	frö & sidolök	I-VI
Scilla forbesii 'Blue Giant'	15-30 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	mars-april	2-5 blå med vit mitt	2-3 gröna	sidolök	I-VI
Scilla forbesii 'Pink Giant'	15-30 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	mars-april	2-5 ljusrosa med vit mitt	2-3 gröna	sidolök	I-VI
Scilla forbesii 'Rosea'	10-15 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	mars-april	2-5 lilarosa, mörkare kanter	2-3 gröna	frö & sidolök	I-VI
Scilla lilio-hyacinthus	10-25 cm	halvskugga-skugga	fuktig, mullrik	maj-juni	5-15 i tät klase, ljuslila	5-10 gröna	frö & sidolök	I-II
Scilla litardierei	10-25 cm	sol	väl-dränerad	maj-juni	20-30 i tät, konisk klase, lila	3-8 mörkgröna	frö & sidolök	I-III
Scilla lochiaie	10-15 cm	sol-halvskugga	frisk, mullrik	april-maj	1-4 klarblå utan vit mitt	2-3 mörkgröna	frö & sidolök	I-VI
Scilla luciliae	10-15 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	mars-april	1 blekviolett med vit mitt	2-3 gröna	frö & sidolök	I-VI
Scilla luciliae 'Alba'	10-15 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	mars-april	1 vit	2-3 gröna	frö & sidolök	I-VI
Scilla luciliae 'Violetta'	10-15 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	mars-april	5-7 ljus blåvioletta	2-3 mörkgröna	frö & sidolök	I-VI
Scilla mischtschenkoana	10-20 cm	sol-halvskugga	frisk, mullrik	mars-april	3-6 i gles klase, ljus blåvita	3-5 ljusgröna	frö & sidolök	I-IV
Scilla puschkinioides	10-20 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	april-maj	1-11 i lös klase, ljus vitgröna	2-7 ljusgröna	frö & sidolök	I-VI
Scilla rosenii	10-15 cm	sol-skugga	frisk, mullrik	mars-april	1-2 blåa över, vita under	4-7 gröna	frö & sidolök	I-IV
Scilla sardensis	15-20 cm	sol-halvskugga	väl-dränerad	mars-april	4-12 i lös klase, klarblå	2-3 mörkgröna	frö & sidolök	I-VI
Scilla siberica	10-20 cm	sol-skugga	frisk, mullrik	april-maj	1-5 i gles klase, klarblå	2-4 gröna	frö & sidolök	I-VI

Scilla siberica 'Alba'	10-15 cm	sol-skugga	frisk, mullrik	april-maj	1-4 i gles klase, vita	2-3 gröna	frö & sidolök	I-V
Scilla siberica 'Spring Beauty'	10-30 cm	sol-skugga	frisk, mullrik	april-maj	3-7 i ensidig klase, mörkblå	2-6 gröna	sidolök	I-VI
Scilla verna	5-15 cm	sol	väldränerad	maj-juni	2-12 toppställda, ljuslila	2-7 gröna	frö & sidolök	I-V
Scilla winogradowii	10-30 cm	sol-halvskugga	frisk, mullrik	april-maj	2-5 toppställda, blåa	2 gröna	frö & sidolök	I-III

Källor: Dashwood & Mathew, 2005, sid. 5-15; Gréen, 1984, sid. 120-121 och 552-553; Mathew, 1987, sid. 25-27 och 151-157; Mossberg, 2006, sid. 692-694; Månsson, 2000, sid. 96 och 156-159; Persson, 2010, sid. 22-31.

Tabell 1: Tabellen visar en sammanställning av ståndort och egenskaper för de arter och sorter i *Scilla* jag har undersökt, för en snabb och enkel jämförelse. Arter är markerade i fetstil.

Utbud av arter och sorter idag

Arter och sorter	Alnarps-parken ⁷	Botanicus ⁸	Göteborgs botaniska trädgård ⁹	JUB Hol-land ¹⁰	L: a Fiskaregatans trädgårdsbutik ¹¹	Lunds botaniska trädgård ¹²	Uppsala botaniska trädgård ¹³	Verver export ¹⁴	Weibulls ¹⁵	Tillgång 1-9 ggr	Härdighets och tillgångsanalys ¹⁶
Scilla x allenii	x		x			x	x			4	5+4= 9
Scilla amoena		x	x		x	x	x			5	3+5= 8
Scilla bifolia	x	x	x	x		x	x	x		7	4+7= 11
Scilla bifolia 'Alba'		x	x	x	x		x			5	
Scilla bifolia 'Blue'					x					1	
Scilla bifolia 'Rosea'	x	x	x		x			x		5	
Scilla forbesii	x		x		x	x	x		x	6	6+6= 12
Scilla forbesii 'Blue Giant'			x	x						2	
Scilla forbesii 'Pink Giant'	x	x	x	x	x		x	x	x	8	
Scilla forbesii 'Rosea'			x							1	
Scilla lilio-hyacinthus			x				x			2	2+2= 4
Scilla litardierei		x	x	x	x		x	x		6	3+6= 9
Scilla litardierei 'Robusta'							x			1	
Scilla lochiaie			x							1	6+1= 7
Scilla luciliae	x	x	x	x	x	x		x		7	6+7= 13

⁷ Andersson, Leif, muntligen, 2011-04-15

⁸ Botanicus [online] 2011-04-28

⁹ Zetterlund, Henrik, muntligen, 2011-04-20

¹⁰ JUB Holland [online] 2011-05-06

¹¹ Lilla fiskaregatans trädgårdsbutik [online] 2011-04-26

¹² Persson, Helena, e-post korrespondens, 2011-04-11

¹³ Uppsala botaniska trädgårds växtdatabas [online] 2011-04-26

¹⁴ Verver export Holland [online] 2011-05-06

¹⁵ Weibulls [online] 2011-05-06

¹⁶ Baseras på antalet zoner arten är härdig i utifrån tabell 1 samt hur hög tillgången är i tabell 2.

Scilla luciliae 'Alba'		x	x	x	x		x	x		6	
Scilla luciliae 'Violetta'			x							1	
Scilla mischtschenkoana	x	x	x	x	x		x		x	7	4+7= 11
Scilla puschkinioides			x							1	6+1= 7
Scilla rosenii		x	x		x		x			4	4+4= 8
Scilla sardensis	x	x	x	x	x		x	x		7	6+7= 13
Scilla siberica	x	x	x	x	x	x	x	x	x	9	6+9= 15
Scilla siberica 'Alba'	x	x	x	x	x		x	x		7	
Scilla siberica 'Spring Beauty'			x	x			x			3	
Scilla verna			x				x			2	5+2= 7
Scilla winogradowii		x	x				x			3	3+3= 6
Totalt utbud	7 arter 3 sorter	9 arter 5 sorter	15 arter 9 sorter	6 arter 6 sorter	8 arter 6 sorter	6 arter 0 sorter	12 arter 6 sorter	5 arter 4 sorter	3 arter 1 sort		

Tabell 2: Tabellen visar dagens utbud av *Scilla*-släktet i nio olika, av mig utvalda, lökhandelsrepresentanter, för att få en bild över tillgången till och inom Sverige. Alnarpsparken, Göteborgs botaniska trädgård, Lunds botaniska trädgård och Uppsala botaniska trädgård är botaniska parker och trädgårdar med ett väldigt stort och speciellt utbud av *Scilla*. Det som finns där går att få tag på om man är intresserad och vänder sig till deras respektive specialistbutik eller blir medlem i deras föreningar. Botanicus är en specialistbutik på lökväxter med ett brett sortiment på internet för i första hand specialintresserade privatpersoner, men kan förmodligen användas även av företag, dock troligen i något mindre skala. L:a Fiskaregatans trädgårdsbutik är en trädgårdsbutik inne i Lund samt på internet, även

den är för privatpersoner eller mindre företag men har fortfarande ett brett sortiment. JUB och Verver export är båda Holländska lökproducenter som exporterar blomsterlök i stor skala till Sverige, Verver export har bland annat Sigtuna kommun som kund. Dessa två har ett mindre utbud av *Scilla*, som man som företag nog måste vara väldigt stor om man ska kunna förändra, men de kan leverera i stor skala till ett billigt pris. Weibulls tillsist är ett svenskt företag inom trädgårdsbranschen som för närvarande har ett väldigt litet utbud av *Scilla*, men kan leverera i större skala samt skulle kunna gå att förändra utbudet på eftersom de är inriktade på en svensk marknad och *Scilla* är en lök för svenska förhållanden.

4. Avslutande diskussion och reflektion

Frågeställningarna som jag har haft för uppsatsen är, som jag nämnde i inledningen, uppdelade i en huvudfråga samt fyra underfrågor. Huvudfrågeställningen för uppsatsen har varit: Hur kan de små blå vårlöksläktena *Chionodoxa*, *Puschkinia* och *Scilla* användas i Svenska utemiljöer, med huvudfokus på *Scilla*-släktet? Underfrågeställningarna har varit: Vilka är härdiga i Sverige? Vilka är deras egenskaper och ståndorter? Hur ser deras användningshistoria ut? Vad är kommersiellt tillgängligt idag?

Frågeställningarna skulle jag svara på genom att undersöka och kartlägga de arter som var härdiga i Sverige samt kommersiellt tillgängliga. Jag skulle genom litteraturstudier samt muntliga källor studera arternas, utseende, egenskaper, ståndorter, sorter, hur de har använts historiskt samt hur de används idag. Utifrån det skulle jag föra en diskussion över hur arterna eventuellt skulle kunna användas i framtiden.

Vilka *Scilla* arter är härdiga i Sverige samt kommersiellt tillgängliga? Efter att ha diskuterat med Henrik Zetterlund, som är en mycket kunnig person på området, studerat *Scilla*-släktets arter i litteraturen (sammanställning i tabell 1) samt gjort en studie över kommersiell tillgänglighet (sammanställning i tabell 2). Så kom jag fram till att 15 arter var härdiga och tillgängliga, vissa mer än andra, dessa var: *Scilla* × *allenii*, *S. amoena*, *S. bifolia*, *S. forbesii*, *S. lilio-hyacinthus*, *S. litardierei*, *S. lochiaie*, *S. luciliae*, *S. mischtschenkoana*, *S. puschkinoides*, *S. rosenii*, *S. sardensis*, *S. siberica*, *S. verna* och *S. winogradowii*. Vid en analys av härdighets- och tillgänglighetsresultaten i tabellerna 1 och 2 så ser man att den art som är mest härdig och tillgänglig är *S.*

siberica, vilket inte är så överraskande då det är den scillan som används mest idag. På andraplats kommer *S. forbesii* och tredjeplats *S. bifolia*, *S. luciliae* och *S. sardensis*. Den analysen är dock bara en ren jämförelse mellan arterna i just detta arbete, där de har samma villkor, eftersom jag kan ha tolkat härdighetszonerna fel i litteraturen samt att utbudet varierar beroende på vilka lökhandelsrepresentanter man väljer att studera.

Vilka är dessa *Scilla*-arters egenskaper och ståndorter? Som jag skrev i kapitlet *Scilla* – blåstjärnesläktet på sida 14, så anser Brian Mathew (1997, sid. 140) att *Scilla*-släktet kan delas upp i två grupper, en grupp med arter som föredrar halvskugga och fuktighetshållande humusrik jord och en grupp med arter som föredrar sol och vill torka ut under sommaren. Detta skulle man även kunna urskilja i tabell 1 där det blir tydligt att en sådan gruppering skulle kunna finnas. I den första gruppen skulle vi i så fall hitta: *S. × allenii*, *S. amoena*, *S. bifolia*, *S. lilio-hyacinthus*, *S. lochiaie*, *S. mischtschenkoana*, *S. rosenii*, *S. sardensis*, *S. siberica* och *S. winogradowii*. I den andra gruppen skulle vi hitta: *S. litardierei*, *S. puschkinoides* och *S. verna*. Men det finns även två arter som skulle trivas i båda grupperna, dessa är *S. forbesii* och *S. luciliae*. Egenskaperna är dock olika från art till art och kommer istället att behandlas under frågan ”Vilka andra möjliga användningsområden kan finnas?” där framtida användningsområden kommer att diskuteras art för art.

Hur ser deras användningshistoria ut? De arter som har varit i användning längst i Sverige är förmodligen de som Olof Rudbeck skriver om i *Catalogus plantarum* år 1658. Dessa är *S. amoena*, *S. bifolia* och *S. lilio-hyacinthus* (Martinsson & Ryman, 2007, sid. 133).

Av dessa tre arter så ser det bara ut som *S. amoena* var vanligare förr än vad den är idag. Annars så ser användningspopulariteten mellan arterna ganska lika ut som för 100 år sedan, förutom att ett antal nya sorter som *S. forbesii* 'Pink Giant' har intagit marknaden. De arter som var populära för 100 år sedan är de som fortfarande är populära, *S. bifolia*, *S. forbesii*, *S. luciliae*, *S. mischtschenkoana*, *S. sardensis* och *S. siberica* (tabell 2).

Hur ser dagens användning ut? Idag används framförallt *S. siberica* och *S. luciliae* i offentliga sammanhang skriver landskapsarkitekten Mona Wembling via e-postkorrespondens. Även *S. forbesii* och *S. forbesii* 'Pink Giant' är populära och i viss mån används även *S. bifolia* och *S. sardensis*. Vad de används till är framförallt förvildning under träd och buskar samt i gräsmattor fortsätter hon, lökfirman Verver export förespråkar även maskinsådd av smålök i former och stråk i gräsmattor, till exempel intill gångvägar eller i bostadsområden där det behövs en tidig våraspekt. Man kan även se *Scilla* på kyrkogårdar där de har spridit sig mellan gravarna, förmodligen privatpersoner som planterat dem från början tror hon. I privata trädgårdar används *Scilla*-arterna till förvildning, och i större perennplanteringar, så som i Enköpings parker, kan man framförallt hitta *S. luciliae*, *S. forbesii* och *S. forbesii* 'Pink Giant' som en tidig våraspekt. Wembling skriver att hon ser att användningen av *Scilla* arterna ökar i offentliga sammanhang och då främst maskinplantering. Men hon önskar att de användes mer än vad de gör idag, i det glesta gräset under träd och buskar och i större perennplanteringar för en tidig våraspekt. De konkurrerar inte om näringen som de större lökarna gör fortsätter hon, eftersom *Scilla* blommar långt innan perennerna kommit upp. Förutsättningen är att det finns bra perenner som döljer fula vissna blad.

Vilka andra möjliga användningsområden kan finnas?

Scilla × allenii skulle kunna användas mer till förvildning i gräsmattor än vad den gör idag, samt på naturtomter och under buskar och träd precis som dess föräldrar görs. Om man vill att den ska sprida sig rikligt så planterar man den ihop med *S. bifolia* och *S. forbesii*, men om man bara vill att den ska bilda tuvor, geometriska maskinsådda former eller rabattkanter, med sidolökar så planterar man hybridens ensam. Den passar även i stenpartier och som våraspekt i perennrabatter.

Scilla amoena kan vara ett frodigt alternativ för förvildning i södra Sverige eller på andra milda platser, under buskar och träd, i skogsbryn och på naturtomter, så som *S. siberica* används idag. Men eftersom *S. amoena* blommar senare, i april-maj, så stannar det blå vårfloret längre än vanligt om de två kombineras. Den skulle även kunna användas som ett komplement i perennrabatter, lundar och woodland när en blåblommig marktäckare med frodigt bladverk behövs på senvåren/försommaren.

Scilla bifolia skulle på grund av sin ringa storlek passa bättre att använda i öppen jord eller mycket gles gräs under buskar, träd eller mellan perenner. Även i stenpartier skulle den passa bra, antingen ensam eller i kombination med andra scillor.

Scilla forbesii passar bra att användas till förvildning i gräsmattor på naturtomter och under buskar och träd eftersom de sprider sig och deras bladverk vissnar ner fort efter blomning. Den skulle kunna användas till massplantering i naturliga planteringar, på slutningar

och i skogsbryn. I stenpartier och som våraspekt i perennrabatter skulle den också göra sig bra.

Scilla lilio-hyacinthus skulle kunna användas som en lund eller woodlandväxt på grund av sin skuggtålighet och sitt fuktbehov. Den har ett spännande bladverk som gör sig bra i frodiga miljöer, eller för att skapa en miljö som ser frodig ut. Den skulle även passa i andra skuggiga planteringar så som rabatter, under träd och buskar eller intill en damm.

Scilla litardierei kan vara ett alternativ för planteringar i städer eftersom den är en torktålig art, eller för rabatter i solig bergsmiljö. Andra lämpliga växtplatser skulle kunna vara torrbackar, stränder, sandbanker eller sten- och gruspartier. Men den skulle nog även göra sig bra i soliga rabatter som kantväxt så som lavendel har använts.

Scilla lochiaie skulle göra sig bra i skuggiga stenpartier eller som underplantering för buskar och träd. Eftersom den kommer från tallskogar så skulle den nog även göra sig bra i den svenska tallskogen, strax intill huset eller invid promenadstråket i en park med tall.

Scilla luciliae passar att plantera på sydsidan intill hus för att få en tidig blomning, även i sydliga backar eller gräsplaner. Den kan även användas som underplantering i buskage eller under träd, i stenpartier eller som massplantering för att få en mäktig upplevelse. I perennrabatter ihop med andra scillor ger den en fin våraspekt till en annars trist årstid, eller som maskinsådda vårövertäckningar längs med promenadstråk eller bilvägar.

Scilla mischtschenkoana gör sig bra i stenpartier samt som grupp eller kantväxt då den mest sprider sig med sidolökar. Även bland perenner, mellan buskar eller under lövträd, men gärna där de syns eftersom de blommar så tidigt och är små.

Scilla puschkinioides kan vara ett alternativ att använda i stenpartiet eller på andra lite torrare växtplatser så som bergsplanteringar eller upphöjda torrare planteringsbäddar.

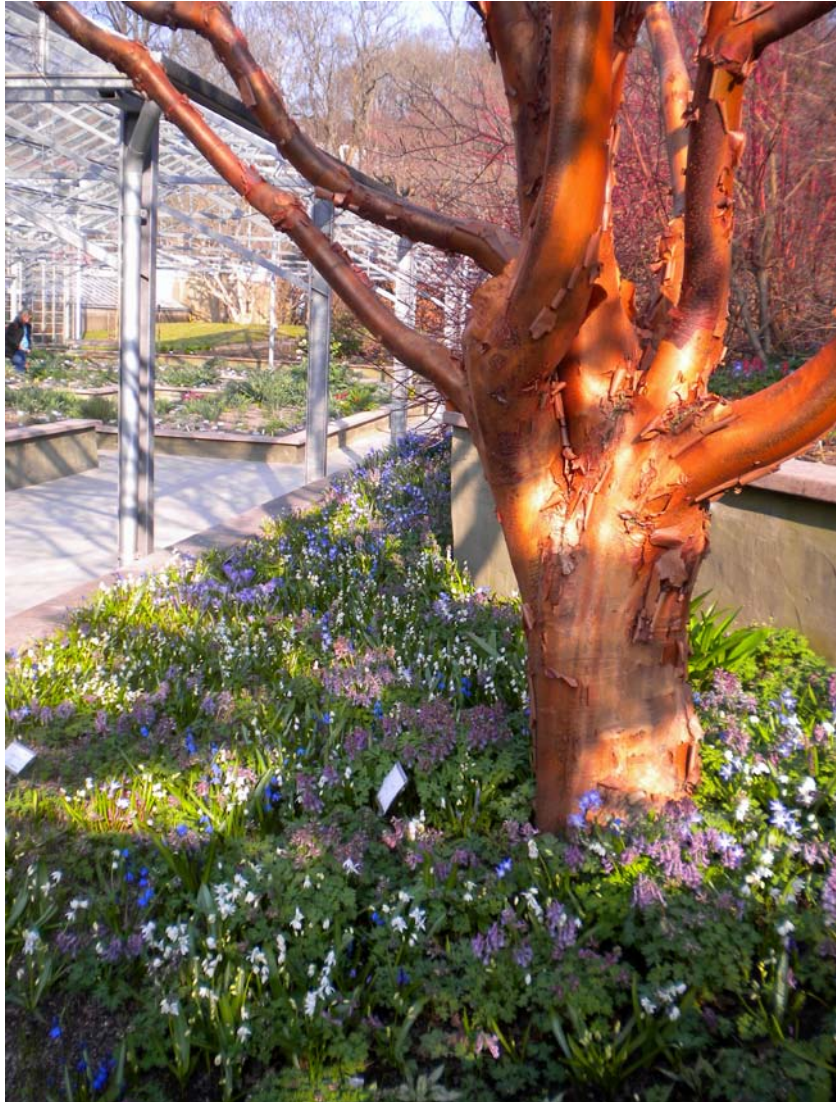
Scilla rosenii skulle göra sig bra i frisk ängs eller naturtomtsmiljö där den skulle kunna bilda upplevelserika bestånd. Mellan buskar eller under lövträd skulle den också kunna användas.

Scilla sardensis troligtvis kan *S. sardensis* användas på liknande sätt som *S. forbesii*, som förvildning i gräsmattor och under buskar och träd samt i perennrabatter som en fin vårplantering. Även på soliga sydsidor skulle den göra sig bra, då får man en tidigare blomning.

Scilla siberica passar mycket bra till förvildning då den sprider sig så frodigt, i gräsmattor, i parker, på ängar och naturtomter, under buskar och träd, i lundar, naturlika planteringar, bryn, stora perennrabatter samt i stenpartier.

Scilla verna kan också vara ett alternativ för plantering i städer då den är torktålig och sprider sig väl. Den är kort så i upphöjda planteringar eller stenpartier gör den sig nog bäst så man kan se den bättre. I gräsbackar, vid sjöar och stränder är ett annat alternativ.

Scilla winogradowii gör sig nog bra i samma miljöer som *S. siberica*, men i något exklusivare sammanhang.

Figur 39. Olika arter av *scilla* tillsammans med nunneört i en upphöjd rabatt med en kopparlön i Göteborgs botaniska trädgård. (Foto: Lovisa Fogelfors, 2011-04-20)

Avslutning

Föreningen botaniskas vänner i Göteborg rekommenderar att sätta små och nätta lökar i rabatten längs husväggen, vid en södervägg blommar de dessutom extra tidigt. Det gör även inget om de sprider sig i hela rabatten för de hinner både blomma och vissna ned innan nästa blomstershow startar. Henrik Zetterlund undrar varför man inte skulle plantera olika sorter av *Scilla* i alla rabatter, då får man ju en fantastisk extra blomning tidigt på våren när man längtar efter det som mest. Sen döljs blasten av de växter som växer upp och blommar strax efteråt. Jag är mycket villig att hålla med honom om det, varför ska man behöva se naken jord långt in i april när man kan få en fantastisk blomsterupplevelse med tidiga vårlökar redan i mars? Som dessutom är billiga, sprider sig snabbt, långlivade, härdiga och behöver nästan ingen skötsel. Sedan kan vårlökarna övergå till perenner som blommar hela sommaren. Detta är något som jag tycker både privatpersoner, kommuner och företag kan använda sig av i alla möjliga sammanhang, endast fantasin sätter gränser. Något som gör människor glada redan i mars, när det behövs som mest efter en lång svensk vinter och dessutom för en billig peng, det är guld värt!

5. Referenser

Otryckta källor

Arkiv

Alnarpsbiblioteket, plantskolekataloger
Alnarpssträdgårdar 1862-1971
Bergianska trädgården 1891-1975
Daehnfeldts blomsterlökar 1947-1956
Göteborgs fröhandel blomsterlökar 1932-1962
Hammenhögs blomsterlök 1946-1952
Weibulls blomsterlök 1937-1950

Muntliga källor

Andersson, Leif, försökstekniker på Inst. för landskapsutveckling, muntligen, SLU, Alnarp, 2011-04-15.
Lorentzon, Kenneth, forskare på Inst. för landskapsutveckling, muntligen, SLU, Alnarp, 2011-02-22.
Persson, Helena, intendent vid Lunds botaniska trädgård, Lunds universitet, e-post korrespondens, 2011-04-11.
Pettersson, Karin, hortonom och samordnare för programmet för odlad mångfald POM, Centrum för biologisk mångfald, muntligen, Alnarp, 2011-04-15.
Ryman, Svengunnar, museiintendent vid Evolutionsmuseet Botanik, Uppsala universitet, e-postkorrespondens, 2011-05-03.
Wembling, Mona, landskapsarkitekt och verksam vid Movium Rådgivning inom området växtdesign, e-postkorrespondens, 2011-05-09.
Zetterlund, Henrik, intendent vid Göteborgs botaniska trädgård, muntligen, 2011-04-20.

Elektroniska källor/Internet

Botanicus [online], tillgänglig via <http://www.botanicus.nu/> [2011-04-28]
Botaniskas vänner i Göteborg [online], tillgänglig via <http://botaniskasvanner.se/> [2011-05-07]

Chase, Mark W.; Reveal, James L. & Fay, Michael F. (2009), A subfamilial classification for the expanded asparagalean families Amaryllidaceae, Asparagaceae and Xanthorrhoeaceae, *Botanical Journal of the Linnean Society*, årg. 161 sid. 132–136, [online] tillgänglig via <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1095-8339.2009.00999.x/pdf>

Den virtuella floran [online], tillgänglig via <http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html> [2011-04-24]

Göteborgs botaniska trädgård [online], tillgänglig via http://www.gotbot.se/Kultur_Default.aspx?id=54674 [2011-04-26]

HUH, Harvard University Herbaria database, Index of Botanists [online], tillgänglig via http://kiki.huh.harvard.edu/databases/botanist_index.html [2011-05-12]

JUB Holland [online] tillgänglig via www.jubholland.nl [2011-05-06]

KAVB, Koninklijke Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur [online], tillgänglig via <http://www.kavb.nl/> [2011-04-26]

Lilla fiskaregatans trädgårdsbutik [online], tillgänglig via www.lillafiskaregatanstradgardsbutik.se/ [2011-04-26]

Nationalencyklopedin [online], tillgänglig via <http://www.ne.se/> [2011-05-07]

Pacific bulb society [online], tillgänglig via <http://www.pacificbulbsociety.org/pbswiki/index.php/Scilla> [2011-05-16]

SKUD, Svensk Kulturväxtdatabas [online], tillgänglig via <http://www.skud.se/> [2011-04-24]

Svensk uppslagsbok [online], tillgänglig via <http://svenskuppslagsbok.se/> [2011-05-05]

Uppsala botaniska trädgårds växtdatabas [online], tillgänglig via <http://www.botan.uu.se/information/databasen.html> [2011-04-26]

Verver export Holland [online], tillgänglig via www.ververexport.nl/da [2011-05-06]

WCSP, World Checklist of Selected Plant Families: Royal Botanic Gardens, Kew [online], tillgänglig via: <http://apps.kew.org/wcsp/home.do> [2011-05-12]

Weibulls [online], tillgänglig via <http://www.weibulls.se/> [2011-05-06]

Wikimedia commons [online], tillgänglig via http://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page [2011-05-13]

Tryckta källor

- Als, Else (1998), *Blomstrende løg og knolde*, Lyngby: Det danske haveelskab.
- Bowles, Edward Augustus (1997), *My garden in spring*, Portland, Oregon: Timber.
- Bryan, John E. (1989), *Bulbs volume I, A-H*, Portland, Oregon: Timber press.
- Corneliuson, Jens (1997), *Växternas namn - vetenskapliga växtnamns etymologi*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Dashwood, Melanie & Mathew, Brian (2005), *RHS plant trials and awards. Hyacinthaceae – little blue bulbs*, Royal Horticultural Society, Bulletin nr. 11.
- Gréen, Sven (1985), *Från snödroppe till tidlösa*, Stockholm: LTs förlag.
- Gréen, Sven (1984), *Det bästas stora trädgårdslexikon*, Stockholm: Det Bästa.
- Grunert, Christian (1980), *Das Blumenzwiebelbuch : Zwiebel- und Knollengewächse*, Stuttgart: Veb Deutscher Landwirtschaftsverlag.
- Hodge, Geoff (2005), *Bulbs*, London: Collins.
- Knippels, Peter J.M. (1999), *Growing bulbs indoors*, Rotterdam: Balkema
- Lange, Johan (1999), *Kulturplanternes indførselshistorie i Danmark: indtil midten af 1900-tallet*, Frederiksberg: DSR Forlag
- Lid, Johannes (1974), *Norsk og svensk flora*, Oslo: Det Norske Samlaget.
- Linné, Carl von (1777), *Indelning i Örtriket efter Systema naturae, på svenska öfversatt af Johan J. Haartman*, Stockholm: Bokförlaget Rediviva.
- Lorentzon, Kenneth & Wembling, Mona (2006), *Vårlökar – användning, skötsel och komposition*, Alnarp: Movium, Gröna fakta, nr. 5.
- Martinsson, Karin & Ryman, Svengunnar (2007), *Hortus Rudbeckianus, Symbolae Botanicae Upsalienses* årg. 35 sid. 1- 219. *An enumeration of plants cultivated in the Botanical Garden of Uppsala University during the Rudbeckian period 1655-1702*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis (AUU)
- Mathew, Brian (1997), *Bulbs: The complete practical guide*, London: B.T. Batsford.
- Mathew, Brian (1987), *The Smaller Bulbs*, London: B.T. Batsford.
- Mathew, Brian (1973), *Dwarf bulbs*, London: B.T. Batsford.
- Mossberg, Bo (2006), *Den nya nordiska floran*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Müller, Daniel (1858), *Trädgårdskonst*, Stockholm: Alb. Bonniers Förlag.
- Månsson, Lena (2000), *Lökar & knölar: som blommar från vår till höst*, Västerås: ICA bokförlag.
- Nordisk familjebok*, (1916), Stockholm: Nordisk familjeboks förlag AB.
- Persson, Karin (2010), *Att inventera lök- och knölväxter*, Alnarp: Centrum för biologisk mångfald.
- Rix, Martyn (1983), *Growing Bulbs*, London: Croom Helm; Portland, Oregon: Timber Press.
- Rix, Martyn och Phillips, Roger (1981), *The bulb book*, London: Pan Books.
- Speta, Franz (1998), Systematic analysis of the genus *Scilla* L. s. l. (Hyacinthaceae) (Gem.), *Phyton-annales rei botanicae*, årg. 38, sid. 1-141.
- Speta, Franz (1971), Beitrag zur systematik von *Scilla* L. subgen. *Scilla* (inklusive *Chionodoxa* Boiss.), *Plant Systematics and Evolution*, årg. 119 sid. 6-18.